

# KULTÚRA

ROČNÍK VIII. – č. 15

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

21. SEPTEMBRA 2005

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 20 Sk



*Snímka: Teodor Križka*

Pojem svedomie vo vlastnom zmysle sa v dejinách vynorilo veľmi neskoro a prevažná väčšina národov ho vôbec nepoznala. To však neznamená, že by o ňom ľudia neboli mali tzv. spontánne povedomie. Inak by totiž neboli bývali schopní pochopiť otázku dobra a zla, pojmu skutku dobrého alebo zlého.

Prvý raz sa so slovom svedomie (sinoida) stretávame v šiestom storočí pred Kristom v starom Grécku. Po stá a tisícročia sa mu však pripisoval viac menej rozličný zmysel a obsah. Najživšie diskusie o svedomí sa však v staroveku viedli až medzi stoikmi. Biblia pojem svedomia nepozná. Spomína sa iba v Knihe múdrosti, tá však vznikla v druhej polovici I. storočia pred Kristom v helénskom prostredí v Egypte.

Kresťanská filozofia a teológia ho poznala hneď od samého začiatku - i preto, že o ňom hovorili apoštoli Pavol a Peter. Len pomaly vstupuje do povedomia kresťanov ako kritérium mravnosti spolu s biblickou poslušnosťou voči Božiemu zákonu. Plne sa udomácní v kresťanstve až v období scholastiky.

## O pôvode svedomia

V druhej polovici minulého a v priebehu nášho storočia sa však o ňom i keď v relatívne úzkych kruhoch etnológov, psychológov a filozofov, resp. teológov - diskutovalo špeciálne z toho hľadiska, či a nakoľko je svedomie niečím vrozeným alebo nadobud-

### ANTON HLINKA

nutým. Túto otázku si v určitom zmysle položil - napodiv - aj Tomáš Akvinský, najvýznamnejší predstaviteľ stredovekej a azda celej kresťanskej filozofie. Samozrejme, nemal pri tom na mysli problém „alternatívu“: buď vrozené, alebo nadobudnuté. Na také niečo jeho doba ešte nebola zrelá. Tomáš má výhrady proti názorom o zákonníku vpísanom do duše, ktorý by bol navyše totožný so sinajským Desiat'slovím dvoch kamenných tabúl. Bol by však zrejme na základe svojich názorov na svedomie istotne jedným dychom

zavrhol aj opačnú tézu (keby ju bol už vtedy niekto formuloval), že svedomie a všetko, čo súvisí s mravným zákonom, nie je nič iné ako produkt výchovy danej historickej spoločnosti.

Tento geniálny mysliteľ nemohol ani tušiť výskumy budúcich storočí, a predsa správne vyznačil smer riešenia tým, že poukázal na priamy vzťah medzi rozumom a svedomím v jeho objektívnom a subjektívnom rozmere.

Skôr, ako sa touto alternatívou (vrozené alebo nadobudnuté) budeme zaoberať, zastavme sa na okamih pri fenoméne svedomia, ako sa javí každému pozornému, zrelému človeku. Sotvakto poprie, že sa svedomie ozýva ako neutíchajúci hlas, ktorý človeka povzbudzuje robiť dobro a odrádza ho od zla, naplnia ho zadosťučinením po vykonaní dobrého skutku a nepokojom po zlom. Dokonca možno v určitom zmysle o svedomí hovoriť ako o akomsi zrkadle nezmytých

Demokracia je údajne vláda ľudu. Ale ako sa ukazuje, ľud vládne iba hlasovacími lístkami dva dni počas volieb. Vhodným hlasovacieho lístka do urny sa všetka jeho moc končí. Politické strany, ktoré ho presvedčili, vzápätí po vyhlásení volebných výsledkov, založia svoje volebné slogany a programové vyhlásenia hlboko do šuplíkov a neskôr neplnenie vlastného programu zdôvodňujú potrebou kompromisov voči koalíčnym partnerom.

Niet politického subjektu, ktorý by dobrovoľne odišiel do opozície, lebo svoj vlastný program považuje za natoľko dôležitý pre spoločnosť, že akýkoľvek kompromis by znamenal úpadok krajiny. Každý je pripravený vzdávať sa čohokoľvek, len aby sa jeho elity usadili na čo najzodpovednejších, teda najlepšie platených stoličkách. A o tie stoličky sa samozrejme navzájom priväzujú - čím iným ako koalíčnou zmluvou. Skúsenosť však ukazuje, že ani koalíčne zmluvy nie sú dobrým povra-

## Masky

### TEODOR KRIŽKA

zom. Preto hľadajú navzájom na seba kompromitujúce fakty. A volič sa iba čuduje, keď zrazu sa z uznávaného odborníka stáva gauner či zločinec...

Hovorí sa, že politický systém sa stabilizuje až keď nebude čo privatizovať. Ale o tom možno významne pochybovať. Veď aj po skončení privatizačného bašovania bude treba zabezpečovať záujmy novodobých vlastníkov. Tí predsa nemôžu dopustiť, aby vláda prijímala také opatrenia, ktoré by sťažili ich prístup k ľahkým ziskom. Vláda im predsa nesmie vstupovať do svedomia, aby sa dokonca museli cítiť spoluzodpovední za priepastné sociálne rozdiely v krajine. Veď oni sú úspešní, preto sú bohatí. Nemôžu predsa za to, že niekto odovzdáva napr. svoj pedagogický talent a lásku deťom za mizivý plat! Kto môže za to, že tamtá slečna sa stala málo platenou zdravotnou sestrou! No a kto môže za to, že niekto je slovenský spisovateľ! Každý si predsa môže slobodne vybrať. Oni si slobodne vybrali bohatstvo a moc, preto aby o ne neprišli, musia prispievať na víťazstvo sebe lojálnych politických elít.

Iným faktorom limitujúcim záväznosť politických programov sú záujmy dominantných politických a ekonomických elít v zahraničí. Nič nie je zadarmo, tobôž fotografia s usmievajúcimi sa mocnými tohto sveta či pochvalný komentár v prestížnom zahraničnom periodiku.

Nedávno mi istý podnikateľ prezradil, že ho navštívil redaktor významného európskeho periodika s hotovým pochvalným materiálom o jeho podniku. Na uverejnenie už stačilo iba málo: podnikateľov súhlas, preložené do slovenčiny - 700 tisíc korún na účet redaktora.

Manipulácie s volebnými výsledkami sa nedejú tak „primitívne“, ako sa nazdáva málo skúsený pozorovateľ. Uskutočňujú sa omnoho zložitejšími postupmi. Napr. dohodou vlastníkov vplyvných médií, ktoré majú moc šíriť pravdivé či nepravdivé informácie, rozlične ich interpretovať, alebo ich jednoducho zamlčať. Iba znalosť týchto zákulisných dohôd, ktoré sa neuzatvárajú pre občana, ale pre záujmy elít, vrhá pravdivé svetlo na rozpor medzi náladami obyvateľstva, ktoré sa tak výrazne menia.

Stačí si pozrieť situáciu na Ukrajine. Čo iné sa dalo očakávať od tzv. oranžovej revolúcie ako sklamanie obyvateľstva?

[www.kultura-fb.sk](http://www.kultura-fb.sk)



## Bez Viedenskej arbitráže neboli by Benešove dekréty o Maďaroch

V súčasnom období vyvíjajú Maďari na Slovensku, ale aj v Maďarsku koordinovanú a koncentrovanú akciu na morálne vyrovnanie v súvislosti s následkami Benešových dekrétov. Konajú to s takou vehemenciou a cieľavedomosťou, ako keby chceli vzbudiť dojem, že tu sa zastavili maďarské dejiny.

Situácia nie je taká jednoduchá. Samotná otázka, prečo vlastne boli vydané Benešove dekréty o Maďaroch je mnohováňá a spojená s mnohými ďalšími udalosťami. Predchádzala im Viedenská arbitráž, keď ministri zahraničných vecí Nemeckej ríše a Talianskeho kráľovstva rozhodli o „odkrojení“ časti územia Slovenska a priekli ho Maďarsku (približne 10.000 km2 spolu s 860.000 obyvateľmi.) Maďari tvrdili, že toto obyvateľstvo boli Maďari. To je však vyložená nepravda. Z tých 860.000 obyvateľov bolo 276.000 Slovákov t.j. 32,1 %. Tu sa odohral hneď ďalší maďarský podvod. Použili maďarské štatistiky zo sčítania ľudu z r.1910 a nie česko-slovenské k 1.12.1930. Prečo? Pretože tie z r.1910 boli falšované a nesprávne, len v prospech Maďarov. Pre maďarskú argumentáciu to však bolo veľmi výhodné. Ministri zahraničných vecí uvedených štátov uverili Maďarom a oddelili od Slovenska kus našej zeme aj s našim obyvateľstvom. Viedenská arbitráž sa stala skutočnosťou, na ktorú Slováci spomínajú veľmi smutne. Pripomeňme, že Maďari nikdy neakceptovali Trianonskú mierovú zmluvu a neakceptujú ju ani dnes. Po nástupe Hitlera k moci usúdili, že nadišiel čas na odčinenie „krivd z Trianonu.“

Najhoršie však ešte len nastalo. Maďari hlásali, že každý obyvateľ Maďarska je Maďar, ktorý dočasne hovorí inou rečou než maďarskou. (Totálne a zámerne poplietli štátnu príslušnosť s národnosťou, samozrejme v ich prospech). Na okupovanom území postupne rušili slovenské školy podobne ako pred rokom 1918. Neexistovala slovenská tlač, bola povolená až podstatne neskôr. Funkcionári slovenských organizácií boli prenasledovaní, šikanovaní, väznení a mučení. Dokonca na vedúcu osobnosť Slovákov na okupovanom území a neskôr celého Maďarska bol pripravený perfektný atentát, ktorý však zlyhal v poslednej chvíli. Išlo o Emanuela Böhma. Najskôr bol povolaný do maďarskej armády. Hoci v česko-slovenskej armáde mal dôstojnícku hodnosť, v maďarskej mu dali len hodnosť obyčajného vojaka, ktorého pripravovali na nasadenie na východnom fronte. Jeho spoluvojak ho mal „nešťastnou náhodou“ zastrelť a zbaviť sa ho. Spoluvojak to psychicky nezvládol a priznal sa Böhmovi k úlohe, ktorú mu prideliť veliteľ stotiny Béla Kapcsó – zastrelť ho. Böhm cez slovenského ministra Čatloša navrhol povolať do slovenskej armády

poslanca Slovenského snemu a vedúceho maďarskej menšiny na Slovensku Jánoša Esterházyho s úlohou nasadenia na východný front. To pomohlo a Esterházy vybavil prepustenie Böhma z maďarskej armády a samozrejme on sám nemusel narukovať.

Maďarská okupácia pokračovala cieľavedome a brutálne. Už 14. novembra 1938 dostali orgány miestnej samosprávy a žandárstva telegrafický príkaz z centrálne v Budapešti: „Nariaďujem dať do ochranej väzby všetkých ešte tu nachodiacich sa českých kolonistov, ako i tých slovenských kolonistov, ktorí dostali pôdu ako odmenu za ich vernosť českému štátu, lebo budia odpor u maďarského obyvateľstva. Uväznených kolonistov treba do 48 hodín previesť cez hranice.“

Nastala doba previerok. Slováci boli spravidla označovaní za nespoľahlivých. Preverovaní sa však mohol prihlásiť k maďarskej národnosti a vybrať svoje deti zo slovenských škôl a v takom prípade bolo všetko v poriadku.

Ak sa Maďari vracajú k udalostiam pred 60 rokov do roku 1945, prečo by sme nemohli načrieť aj do skoršej histórie spouaživanja Slovákov a Maďarov napr. do roku 1939, teda len o 6 rokov skôr. Po vyhlásení samostatnosti Slovenským snemom 14. marca 1939 Maďarsko ako druhý štát ešte vo večerných hodinách uznalo Slovenský štát de facto i de iure. Ale maďarská armáda pri obsadzovaní Podkarpatskej Rusi napadla 23. marca 1939 – bez vypovedania vojny – aj územie východného Slovenska a začala ho obsadzovať. Maďari bombardovali letisko a mesto Spišská Nová Ves bez akéhokoľvek vojenského dôvodu z našej strany. Pri tomto bombardovaní usmrtili 13 vojenských a civilných osôb. Útok maďarskej armády – pozemný a letecký – si vyžiadal celkom 36 ľudských životov. Za tento brutálny útok sa Maďari nikdy neospravedlnili. Pri jednaní delegácií v Budapešti Maďari ultimatívne požadovali a zabrali 1.700 km2 a 38.000 Rusínov spolu s 27.000 Slovákm. Týmto aktom sa počet Slovákov v Maďarsku zvýšil na 600.000. Hoci počet Maďarov na Slovensku bol cca 80.000, mali svojho poslanca v Slovenskom sneme, ale 600.000 Slovákov v Maďarsku nemalo ani jedného svojho poslanca. Maďarský vojenský zásah v marci 1939 bol flagrantným porušením medzinárodného práva a mierového spolunaživanja dvoch susedných štátov. Patrí sa aj za toto ospravedlniť a odčiniť obeť na životoch? Určite áno.

Pred necelými sto rokmi – presne v októbri 1907 – odohrala sa v Černej pri Ružomberku tragédia, ktorá otriasla svedomím Európy. Černovskí obyvatelia požadovali, aby im ich nový kostol posvätil ich rodák Andrej Hlinka. Protestovali proti maďarským kňazom, ktorí ho

mali vysvätiť. Protestovali s modliacimi knižkami a s ružencami v rukách. Maďarskí žandári spustili paľbu, pri ktorej zavraždili 15 osôb a 80 zranili. S vlastným obyvateľstvom robili ako s najhoršími zločincami.

Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v r. 1867 začal v 70. rokoch 19. storočia „vývoz“ slovenských detí do Maďarska na ich pomadženie a „osviečenie“ maďarskej krvi. Celkove ich vyviezli asi 70.000. Neboli to „legálne“ únosy v srdci Európy?

Maďarská armáda tri razy napadla územie Slovenska – v r. 1918 Kuhnova boľševická armáda okupovala časti Slovenska, pričom jej vojaci zavraždili 20 Slovákov. V r. 1938 presadili odtrhnutie južnej časti Slovenska a jeho pričlenenie k Maďarsku a začali tam robiť „svoje poriadky“. V r. 1968 maďarská armáda vtrhla na južné Slovensko, aby potlačila túžby slovenského ľudu po demokracii. Celkove možno povedať, že Maďari na Slovensku za necelých sto rokov zavraždili najmenej 70 Slovákov.

Vysporiadanie sa s následkami Viedenskej arbitráže a Benešových dekrétov a zbavenie kolektívnej viny maďarského obyvateľstva musí rezonovať ešte doplnkovo aj na maďarskej strane v tých bodoch, ktoré som spomínal v predchádzajúcich riadkoch. Veď tie nespočetné akcie, ktoré uskutočňovali Maďari na slovenskom národe nerobilo len zopár jednotlivcov, ale zákonodarný zbor, vláda, žandárstvo, armáda, súdnictvo, učiteľia, miestne samosprávy, atď. Išlo o celonárodné úsilie maďarskej spoločnosti s jediným cieľom: vymazať slovenský národ z mapy Európy a včleniť ho bez zbytku do maďarského. Nebyť konca tohto „spolunaživanja“ v r. 1918, možno by sa im to aj bolo podarilo a dnes by už slovenský národ neexistoval. A za to sa treba Maďarom ospravedlniť skoro vo forme „litánii“ spolu so žiadosťou o odpustenie.

Súhlasím s tým, že nemožno žiť v situácii stálej rekriminácie a treba raz za tým urobiť bodku. „Maďari,“ ako píše László Szigeti v Pravde dňa 16. apríla 2005, „snívajú len o jednoznačnej satisfakcii a skromnej kolektívnej materiálnej náhrade. Aká sa dostala slovenskej židovskej obci pred niekoľkými rokmi, ktorú by dostala nadácia podporujúca maďarskú kultúru a vzdelanie na Slovensku.“ O tomto istom môžu snívať aj Slováci a požadovať podobnú nadáciu. Ale ak by sme do maďarskej nadácie prispeli určitým počtom miliónov, do slovenskej nadácie by za každý milión mala plynúť jedna miliarda, lebo taký je pomer krivd a nepravostí na maďarskej a slovenskej strane. A potom by bolo možné hovoriť o vzájomnom vyrovnaní, zmierení s minulosťou, včítane odstránenia pocitov kolektívnej viny. Škoda, že o



## Čestný člen redakcie Kultúra

Už roky zápasíme o finančné prostriedky na vydávanie časopisu, ktorý podľa nášho názoru a podľa názoru vás čitateľov má osobité postavenie uprostred periódickej tlače. Aj keď nám naši kritici chcú pripísať tú či onú stranickosť, maskujú tým iba obavu z nášho úsilia pravdivo písať o stave našej vlasti, lebo nikdy sme nestrnili inému ako trom zásadným princípom: kresťanstvu, národu a sociálnej solidarite.

Práve táto stranickosť princípom, a nie politickým elitám, sa najväčšmi odráža na finančnej tiesni nášho časopisu.

Rozhodli sme sa preto urobiť pokus o pomoc v existenčnej núdzi. Vyhlasujeme možnosť stať sa

**„čestným členom redakcie Kultúra“.**

**Stať sa ním môže každý,  
kto poukáže raz mesačne najmenej 1000,- Sk  
po dobu aspoň jedného roka  
na účet nášho vydavateľa v Slovenskej sporiteľni  
170427664, kód banky 0900, variabilný symbol 2005.**

Po uplynutí roka obdrží každý, kto splní uvedenú podmienku, originálny certifikát, ktorého autorom je člen redakčnej rady časopisu Kultúra, výtvarník a spisovateľ Tibor Kovalik z Kanady. Veríme, že počet čestných členov redakcie bude z mesiaca na mesiac rásť a že nám tak pomôžete zachovať našu milovanú Kultúru.

REDAKCIA

## Masky

(Dokončenie z I. strany)

No načo chodiť na Ukrajinu. Iné to nie je ani u nás doma. Sedem rokov vládnú takmer totožní ľudia, ktorí sa možno navzájom vonkoncom nemajú v láske, no vedia, že jeden bez druhého nemajú šancu na prežitie. Denne zapínam televízor v nádeji, že sa v niektorom z našich politikov pohne svedomie a s rizikom, že vypadne z politickej hry, buchne päťou do stola a po chlapy povie, ako to všetko naozaj je. Namiesto toho vidím denne tie isté masky, ktoré už politikom prirástli o tvár.

Ak si niekto myslí, že sa tento gordický uzol dá preťat, pravdepodobne ešte neprišiel o poslednú dávku naivitu. Ak by sa o to pokúsil vnútrostraníckou cestou, rýchlo sa zamotá v labyrinte podivných vzťahov a záujmov jednotlivých členov a skupín. Na činnosť politickej strany, ak by sa rozhodol vstúpiť na politickú scénu s novým subjektom, treba niekoľko desiatok miliónov ročne. Odkiaľ ich získa? Opäť len záväzkom voči podnikateľským subjektom. A tak sa politická scéna postupne stáva čímisi, čo sa čoraz viac vzdávať od potrieb spoločnosti a čo sa skôr

## Slovenská bohoslužba v Mlynkoch na maďarský spôsob

„Milí naši poslucháči! Čoskoro si budete môcť vypočuť národnostnú svätú omšu v slovenskom jazyku z rímskokatolíckeho kostola v Pilisszentkereszte. (...) Homiliu otec Kálmán Ackermann povie po maďarsky.“

Rozniesli sa správy, že 21. augusta Maďarský katolícky rozhlas so sídlom v Jágri bude vysielat slovenskú bohoslužbu z Mlynkov. Bola to pre mňa, mlynského rodáka, radosťná zvesť. Veď odkedy sú v Mlynkoch len maďarskí kňazi (1938), slovenských bohoslužieb je tu menej ako v horách šafranu. Stali sa vzácnou zriedkavosťou. Aj čo bolo, bolo len takzvané, také zmiešané. Naši sa modlili a spievali trochu aj po slovensky, viacej po maďarsky, ale farár, slovenčiny neznalý, ten iba po maďarsky. A tomu sa hovorilo slovenská bohoslužba. Nuž ale, čo sa dá robiť. Odzrkadľuje to mieru starostlivosti maďarskej katolíckej cirkvi o svojich slovenských veriacich. Starajú sa o nich, aby svoju slovenskú reč čím skôr zabudli. Jeden ich farár, dnes už nebohý Lőrinc Lugosi (1962-1977), aby v kostole nebili do očí slovenské písmená, dal odpratať zo ste-

ny obrazy slovenskej kalvárie ako staré, nemoderné, a dal urobiť nové obrazy, menšie a modernejšie - bez slovenského textu. Potom gazdom nášho kostola a starostlivým otcom našich slovenských veriacich sa stal pán farár Kálmán Ackermann. Slúži v Mlynkoch už takmer 28 rokov, rečou svojich veriacich až podnes nepoškvrnený. Zato už celú dedinu, aj tých najstarších, naučil pekne po maďarsky spoluúčinkovať s ním pri bohoslužbe. Pozrime sa teda na tú avizovanú bohoslužbu.

Malé rádio už pred siedmou ráno som si nastavil na maďarské katolícke vysielanie a čakal som. Skutočne, o siedmej sa ozvala hlásateľka: „Milí naši poslucháči! Čoskoro si budete môcť vypočuť národnostnú svätú omšu v slovenskom jazyku z rímskokatolíckeho kostola v Pilisszentkereszte.“ A ešte dodala: „Homiliu otec Kálmán Ackermann povie po maďarsky.“ Bol som hneď ako obarený. Je to vôbec možné?

Omšu začal hostujúci farár zo Slovenska Zoltán Szalay: „V mene Otca i Syna i Ducha svätého.“ Veriaci zborovo odvetili:

„Amen,“ a začala sa bohoslužba. Celkom som sa vžil do prebiehajúceho obradu. Pán farár s veriacimi spievali, modlili sa, čítali z knihy proroka Izaiáša, a zo svätého Evanjelia podľa Matúša... A odrazu len: „Az Úr legyen veletek.“ Kázat začal dekan K. Ackermann - po maďarsky. Poznám ho. Kázat vie znameniť. Aj tentoraz zapôsobil na svojich veriacich. Je ozajstným majstrom rétoriky. Síce to dvakrát zdôraznené „csupán csak“ je prehešok proti maďarčine, ale to je maličkosť oproti naozaj skvelému prednesu kázne. Len sa mi nechce veriť, že sa taká omša môže nazývať slovenskou, v ktorej celá dlhá kázeň odznie v maďarčine. Hlásateľka Maďarského katolíckeho rozhlasu totiž ukončila vysielanie slovami: „Milí naši poslucháči! Počuli ste národnostnú svätú omšu v slovenskom jazyku z rímskokatolíckeho kostola v Pilisszentkereszte.“ Ako asi prebiehajú potom tie „slovenské“ bohoslužby, ktoré nie sú takto cez rozhlas prezentované širokému svetu? Po kázni omša pokračovala v slovenskej reči a slovami „Idte v mene Božom!“ sa ukončila.

Tak to teda bolo. A nie je to dobrý vzor

# POZVÁNKA

**Mladá Čadca, Kysucká knižnica, Obec Stará Bystrica, Spolok slovenských spisovateľov, Kysucká tlačiareň, Matica slovenská**

*pozývajú v piatok 30. septembra 2005 o 15.00 hod. na Palárikovu ulicu pred budovu bývalého Okresného úradu v Čadci*

## na slávnostné odhalenie pamätnej tabule venovanej vzniku Iniciatívy za zvrchované Slovensko v roku 1991.

**Program:**

15.00 – 15.30 Slávnostné odhalenie pamätnej tabule

Iniciatívy za zvrchované Slovensko (Paláriková ul. pred býv. Okresným úradom)

15.30 – 15.45 Tlačová konferencia (Kysucká knižnica)

15.45 – 16.30 Kolokvium na tému: „Zvrchovanosť Slovenska s odstupom rokov.“ (Kysucká knižnica)

16.30 – 16.40 Výstava venovaná vzniku Iniciatívy za zvrchované Slovensko (Kysucká knižnica)

16.40 – 17.00 Čaša vína (Kysucká knižnica)

Mediálni partneri: Kysuce, Región Žurnál, Žilinský večerník, Kultúra, Slovenské národné noviny, Kysucká televízia

(Pokračovanie z predchádzajúceho čísla)

### Chápadlá globalizácie

Fenómén globalizácie zostáva v očiach verejnosti či náhodného pozorovateľa zväčša nespozorovaný. Skryté, ale enormné vetvenie jeho chápadiel ovplyvňuje rozhodovanie miliónov ľudí na celom svete, hoci väčšina tých, ktorí stoja v jeho centre a ťažia z neho výhody, nepotrebuje o ňom vlastne hovoriť.

Ak ale nemáme zatvárať oči pred výzvami globalizácie a v našom rozhodovaní chceme zostať suverénnymi bytosťami, ktoré neprenechávajú toto rozhodovanie dominantnému globálnemu kapitalistickému systému, potom potrebujeme vedieť, ako tento systém funguje, ako uskutocňuje svoje ciele. A tieto ciele majú sotva niečo spoločné s cieľmi človeka ako konkrétneho jednotlivca i ako bytosti situovanej v ľudskom kolektíve, v spoločensťve. Pri skúmaní tohto systému by sme nemali zostať len pri jeho ekonomickej analýze. Skôr by sme mali pochopenie, ktoré touto analýzou získame, zužitkovať pri hľadaní unikových ciest pred jeho negatívnymi dopadmi a pri nachádzaní ľudsky opravdiviejšieho spôsobu naplnenia našich predstáv o dobrom živote.

Náš sklon ignorovať globalizáciu možno azda vysvetliť čiastočne aj tým, že tento fenomén sa rád šminkuje líčidlami liberalizmu, frázami o voľnom trhu, slobodnom obchodovaní a o globálnej súťaži. Tento, v skutočnosti vysoko centralizovaný plánovací systém, si nasadzuje podoby náhodných činností predaja a nákupu na rôznych trhoch, ktoré sú zdanlivo vzájomne oddelené, ale v skutočnosti sú prísne integrované veľkými korporáciami, ktoré dohliadajú na tento celok. Tvoria ho množstvo trhov, tovarov, akcií, obligácií, pracovných síl, peňazí, zmienek... V jadre toho všetkého sú však finančné trhy, ktoré majú svoj podiel na týchto trhoch. Nad všetkou tou haravarou trhov visí mystifikujúci závoj utkaný z hmly voľnosti a konkurencie. A nikto (z tých, ktorí ten závoj netkali) nevie, čo sa má stať vzápätí, kto bude profitovať a kto strácať, kto si čo utrhnú a kto zostane oškľbaný, či bude zajtra práca a či bude čo položiť na stôl. Pre verejnosť je táto trma-vrma neprehľadná a nepriehľadná, transparentná je však pre veľké korporácie, ktoré veľmi dobre vedia, kam tieto záležitosti budú smerovať a ako ich možno obrátiť vo svoj prospech skôr ako hocikto z nezasvätených dostane šancu čokoľvek podniknúť.

Ak máme pochopiť úlohu globalizácie vo svetovom hospodárstve, potom musíme rozptýliť opar trhovej mystifikácie, aby sme uvideli, čo sa stalo s ekonomikou, ktorá ovplyvňuje životy ľudí na celom svete. Partikularity, na ktoré sa sústreďujú finanční analytici vo svojich detailných rozboroch jednotlivých transakcií, skôr zatievajú globálne dimenzie ekonomiky a nechávajú ich tak zahalené rúchom tmy. Hádám viac jas by vniesol pohľad na dejiny a na niektoré výrazné črty súčasného medzinárodného hospodárstva. V porovnaní s minulosťou by sme mohli postrehnúť ako sa tieto črty globalizovali.

### Svetový trh

Ekonomické komponenty, ktoré priamo ovplyvňujú ľudský rozvoj, sú práca, produkcia, dodávka tovarov na trh, investície, financie a ich vzťah k

### JOZEF PAUER

## „Ekonomický“ obojok globalizácie Ako nám do cesty vstúpila globalizovaná chamtivosť(2)

prostrediu. Trh sa dnes stal svetovým obchodom alebo jednoducho svetovým trhom. V časoch pred epochou moderného hospodárskeho rozvoja bol obchod relatívne lokálnym javom. Odohrával sa na miestnych trhoch, kde sebestačné domácnosti uspokojovali svoje ekonomické a iné hmotné potreby vo vzájomnej výmene nadbytočného tovaru za tovar, ktorý im chýbal. Časom začali prosperovať, najmä v Európe, a privádzali aj tovary zo vzdialených regiónov sveta, koreniny a hodváb z Orientu, zlato z krajín objavených moreplavcami. Tak sa začala postupná globalizácia obchodu, ktorá nadobudla formu kolonializmu podobnú hospodárskej expanzii Atén a Sparty v antickom Grécku. Ale táto predmoderná globalizácia svetového obchodu bola len čiastočná, bola iba okrajovým javom lokálneho či národného hospodárenia, ktoré sa svojou podobou nijako nepribližovalo riadenej globalizácii našej prítomnosti.

S nástupom totálnej globalizácie sú dni relatívnej lokálnej alebo národnoštátnej hospodárskej autonómie, suverenity a sebestačnosti zrátané, ústredné mocnosti nevynímajúc. Ak sa pozrieme na USA, ktorých hospodárstvo je azda najväčším na svete (po stále neutichajúcich účinkoch systémovej finančnej krízy už vôbec nie takým zdravým) a žiadna iná ekonomika ho nemôže ignorovať, potom uvidíme, že globalizácia radikálne ovplyvnila aj tento systém. A Spojené štáty sú si plne vedomé svojej závislosti na globálnom obchode, globálnej súťaži, globálnych investíciách, globálnych úrokových sadzbách, globálnych menových prepočtoch atď. Krízu v ktorejkoľvek oblasti globálneho hospodárstva považujú za krízu aj pre americké hospodárstvo a rátajú s jej dopadom na svoje štátne záujmy. Je zrejmé, že v americkej, japonskej, európskej či inej vyspelej ekonomike ešte vždy zostáva miesto pre isté lokálne podnikanie, v Spojených štátoch možno viac ako inde. No pozrime sa, čo sa deje s úspešnými podnikmi v týchto krajinách: akonáhle sa stanú väčšími, musia zvyčajne súťažiť so súpermi z iných končín sveta na preplnenom svetovom trhu. Ak tak neurobia, pohltia ich alebo odkúpia korporácie, ktoré na tomto trhu pôsobia. Viac ako deväťdesiat percent obchodov vo vysoko vyspelých štátoch riadi len zopár veľkých korporácií, ktoré súperia medzi sebou.

### Výroba

Sféra produkcie ako jadro ekonomickej činnosti je takisto zasiahnutá globalizačným fenoménom. Možno tu poukázať na niektoré príklady z vyspelých i menej rozvinutých ekonomík. Montážny závod kompletizuje zložitý výrobok, akým je napríklad automobil, pre vyspelé ekonomiky. Väčšinou sa domnievame, že rozličné značky áut sa vyrábajú v jednom národnom hospodárstve. Americké v USA, nemecké v Nemecku, japonské v Japonsku. V skutočnosti je to ináč. (Napokon, už máme svoju skúsenosť: Slovakia - Made In Hyundai-Kia.) Aj keď ešte stále existuje zopár značiek, ktoré od začiatku

do konca vyrába jeden výrobca, väčšina automobilov na svetovom trhu sa montuje z dielov vyrábaných v rôznych častiach sveta. Značka je len meno, ktoré vybrala kompletizujúca firma alebo vedenie korporácie. Podobne je to v oblasti elektroniky, odievania či iných masovo produkováných tovarov pre trhy, ktoré sa rozprestierajú do všetkých končín, prelievajú sa cez všetky hranice.

Inú stránku globálnej dimenzie výroby možno vidieť v rovine špecializovanej produkcie charakteristickej pre menej rozvinuté a rozvojové krajiny. Ekonomická aktivita chudobnejších krajín sa zvyčajne obmedzuje na dodávanie súčiastok alebo jednotlivých plodín a surovín, ktoré si žiada iná oblasť globálneho systému. V tomto delení výroby vidno, ako sú chudobné štáty stále viac spútané svetovým ekonomickým systémom a stále osudovejšie na ňom závisí ich živobytie.

Zvyčajne si myslíme, že hospodárska aktivita umožňuje životný rast všetkým jej aktérom. To však neplatí v prípade ekonomík, ktoré sú donútené špecializovať svoju výrobu podľa diktátu svetového systému. Prosperovať môžu iba ak cena tovaru, ktorý ponúkajú na svetovom trhu, zostáva primerane vysoká, čo však vydrží len veľmi krátko. Alebo ak sa im povolí diverzifikovať svoju výrobu prostredníctvom zahraničných investícií. Obyvatelia chudobných krajín sú v tomto systéme svetovej produkcie uzamknutí oveľa prísnejšie ako ich blížni v krajinách bohatých, závisia na ňom totálne a pritom ich tento systém často zanecháva v nedostatku slušného živobytia alebo bez odmeny za prácu.

### Práca

Simultánne s touto štruktúrou výroby sa v globálnom systéme odvíja aj štruktúra práce. Ľudia priamo svojou prácou len zriedka uspokojujú svoje základné potreby alebo zlepšujú svoje životné podmienky. Sme nútení pracovať v systéme výmeny a deľby práce, ktorý nás môže a nemusí odmeňovať primerane našim potrebám či predstavám o zlepšovaní nášho života. Vo vyspelých krajinách sa v systéme práce vytvorili adekvátne kompenzačné sily, ktoré zaisťujú práva pracujúcich na spravodlivú alebo životne dostatočnú mzdu, vhodné pracovné podmienky či ďalšie poisťovacie a sociálne príspevky. V niektorých častiach globálneho systému takéto podmienky predstavujú štandardnú súčasť rozpočtu výrobných nákladov, v iných častiach takéto štandardy neexistujú a systém práce zostáva slabý, ponechaný napospas organizátorom výroby, ktorí zvyčajne nie sú schopní spravodlivého alebo ohľaduplného prístupu k pracujúcim. Expanzia produkcie do globálnych dimenzií vrhla lokálne trhy práce do mordoviska chaosu. Priamo pred našimi očami miznú raz už vydobyté a dokonca uzákonené štandardy, kompenzačná sila systému práce je rozleptávaná relokáciou výrobných zariadení za hranice štátu alebo z jednej oblasti glóbu do druhej, z oblasti štandardného systému práce na miesta bez takýchto ustálených pomerov. Na hociktorom mieste tohto organi-

zovaného chaosu môžu jeho organizátori, vďaka oslabenému systému práce, nadobúdať nespravodlivý zisk na úkor pracujúcich. Môžu neohrozene odstúpiť od sľubov i dohôd alebo hroziť obyvateľstvu jedného regiónu zrušením pracovných príležitostí a v tom istom momente v inom regióne nútiť ľudí pracovať za najnižšie mzdy a bez systému zdravotného a sociálneho poistenia či bez vhodných a bezpečných pracovných podmienok. Globálny systém profituje na relokácii výroby do rôznych končín sveta, čo mu zároveň vo všetkých týchto oblastiach umožňuje exploatovať oslabený systém práce. To je prevtelenie neoliberalizmu v krajinách tretieho sveta a postsocialistické krajiny, vrátane našej, mu poskytli pastviny oveľa bohatšie, kultivovanejšie a často bez náznaku odporu či elementárnej ochrany. Tento liberalizmus je však nový len v tom zmysle, že globálny systém poskytol organizátorom produkcie možnosti krátenia ich výrobných nákladov na úkor pracujúcich a celých spoločenstiev, no i celých štátov, ktoré pripravil o slušné životné podmienky.

### Financovanie a investície

Každá hospodárska sústava má svoj bankový a menový systém na udržiavanie obehu tovarov, výrobkov a iných komodít. Ani globálny systém nie je výnimkou, napriek svojej zdanlivej mysterióznosti.

So zavedením výmeny a od počiatku používania peňazí v nej sú v spoločnosti vždy ľudia, ktorí na jej ekonomickom systéme participujú spravovaním peňazí, tvorbou úspor a úverov a požíčianím peňazí ľuďom, ktorí začínajú podnikáť alebo chcú svoje podnikanie rozšíriť alebo tým, ktorí chcú kúpiť tovar, ktorý je na trhu drahý. Títo „obchodníci“ s peniazmi profitujú na tom, že si požíčievajú za nižší úrok a požíčievajú za vyšší. Ich produktom je služba, ktorá spočíva v zabezpečení peňazí vždy a všade tam, kde sú potrebné, či už vo výrobe, pri nákupe alebo pri predaji.

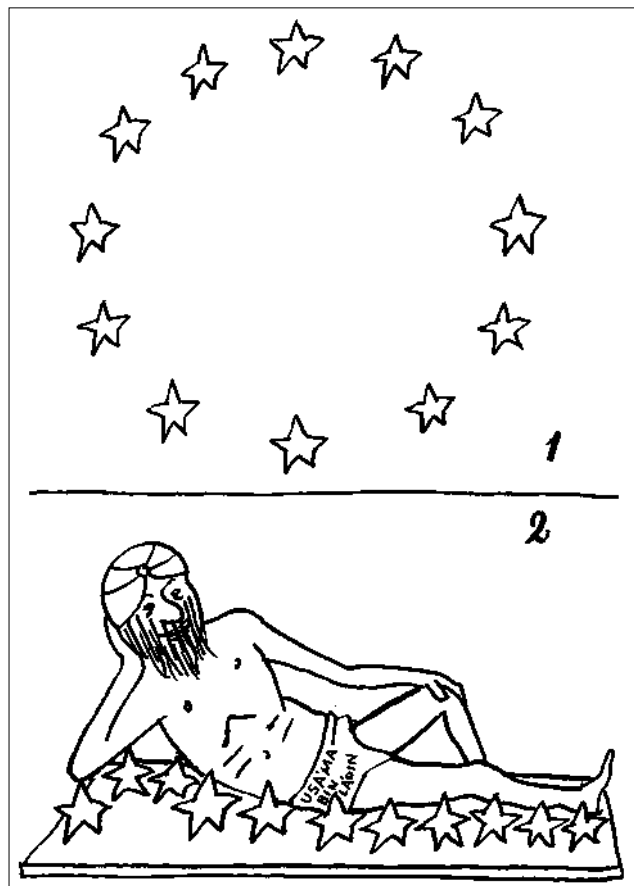
V stre-  
d o v e k u  
v š e t c i  
k r á l i m a  
l i s v o j i c h  
b a n k á r o v  
a f i-

nančníkov, ktorí sa starali len o národný finančný systém. Prvými medzinárodnými finančníkmi boli rodiny alebo jednotlivci, ktorí uzatvorili dohody o veľkých finančných a obchodných podnikoch od Ďalekého Východu až po Stredomorie a odtiaľ cez európsku časť kontinentu až po Severné more a Baltik. Obohatili sa na požíčianí peňazí moreplavcom, ktorí sa odvážili prepravovať tovar po moriach mimo národných vôd. Tieto rodiny nahromadili obrovské bohatstvo ešte niekoľko storočí pred priemyselnou revolúciou, ktorú mohli potom spustiť investovaním svojich peňazí do nových výrobných technológií, ako aj do rozšíreného obchodu, ktorý umožnili tieto technológie a nové možnosti dopravy.

Pred druhou svetovou vojnou väčšina priemyselných krajín mala svoj vlastný bankový systém, ktorý riadil národné hospodárstvo tak, že jednotlivé banky sa zoskupovali okolo centrálnej banky poverenej udržiavaním národného hospodárstva v bezvadnej fungujúcom stave. Väčšina bánk len zriedka hľadala obchody za hranicami svojho štátu, aj centrálna banka mala sotvačo spoločné s tým, čo sa odohrávalo v cudzích častiach sveta.

### Bretton-woodské inštitúcie

Po druhej svetovej vojne začali veci aj v tejto oblasti smerovať ku globalizácii. S výnimkou Spojených štátov sa väčšina priemyselných krajín ocitla v troskách, s rozmetaným hospodárskym systémom. Vedúci predstavitelia svetových mocností (hlavnú úlohu tu zohrali americkí a britskí delegáti) a ich ministri financií, bankári a ekonómovia sa v roku 1944 stretli v americkom Bretton-Woods, aby hľadali cesty k vytvoreniu nového hospodárskeho systému, ktorý by vytiahol svet z popola vojny. Stanovili sa tu spoločné zásady pre menovú a obchodnú politiku po skončení vojny. Tak vznikli bretton-woodské inštitúcie, teda Medz-



Kresba: Andrej Mišanek



inárodný menový fond a Svetová banka ako mechanizmy menovej stabilizácie v sieti štátov, ktoré zapasili s prestavbou svojich ekonomík a zároveň ako inštitúcie, ktoré národom v núdzi sprístupňovali fondy pre naštartovanie vlastného hospodárstva.

Tieto inštitúcie veľmi úspešne napomáhali rast priemyselných krajín celých dvadsať rokov, až pokiaľ väčšina týchto krajín nestála opäť na vlastných nohách, pripravená na vzájomnú súťaž v systéme medzinárodného hospodárskeho usporiadania. V tom čase, teda v druhej polovici šesťdesiatych rokov 20. storočia sa, pôvodné poslanie Medzinárodného menového fondu (MMF) a Svetovej banky (SB) naplnilo. Svetovú hospodársku scénu, ktorú pomáhali vytvoriť, neopustili, ale vzápätí začali slúžiť cieľom celkom odlišným od svojich pôvodných cieľov. Potom, od druhej tretiny sedemdesiatych rokov sa začína rozvíjať nový fenomén, ktorý súvisí so zavedením eurodolára a zachovaním dolára podporovaného vládou USA. Eurodolár sa stal menou, ktorá sa používala ako jednotková miera pre ostatné meny, teraz však táto mena bola v rukách súkromných bánk, ktoré prevádzkali operácie mimo hraníc každého regulovaného bankového systému. Tieto súkromné banky, s obrovským množstvom tejto nadnárodnej meny vo svojich rukách, mali tak nové možnosti zvyšovania svojich ziskov z peňazí, ktoré požičiavali za podmienok, ktoré by žiadny regulovaný systém neumožnil. Pri pohľade na spočiatku len potôčky týchto peňazí sa Sovietsky zväz a Čína obávali možnosti ich zachytenia v niektorom západnom národnom bankovom systéme. Čoskoro po energetických krízach sedemdesiatych rokov vznikla z týchto riečok obrovská záplava peňazí. Arabskí producenti ropy akceptovali platby len v dolároch a tie ukladali v eurodolároch do veľkých súkromných bánk, ktoré operovali mimo regulovaných bankových systémov a poskytovali vyššie úroky za vklady. V dôsledku toho začali súkromné banky poskytovať pôžičky národným vládam i veľkým medzinárodným a nadnárodným zoskupeniam, čo napokon v osemdesiatych rokoch vyústilo do enormnej zadlženosti krajín tretieho sveta. A opäť veľké korporácie, tentoraz finančné inštitúcie, mohli rozšíriť svoj vplyv bezproblémovým prekročením národných hraníc a pustošiť hospodárstvo chudobných krajín pôžičkami, ktoré nikdy neboli na prospech ľudu, ktorému boli údajne poskytnuté. Tieto pôžičky boli od samého počiatku zlé v každom zmysle tohto slova, ale nikdy neboli zrušené. Až na prelome tisícročí boli v jednotlivých prípadoch odpustené. Stali sa bázou nového medzinárodného menového systému, ktorého presadením boli poverené MMF a SB. Sem vedú stopy pôvodu finančnej krízy osemdesiatych a deväťdesiatych rokov v Latinskej Amerike a neskôr vo východnej Ázii. Iróniou je, že riešenie krízy sa vložilo do rúk MMF, ktorý dnes zabezpečuje ochranu práve toho medzinárodného menového systé-

mu, ktorý túto krízu spôsobil a ktorý ju jatrí ako otvorenú ranu v ekonomike chudobných, zadlžených štátov.

To je nová podoba kolonializmu, ktorý s neoliberalizmom v organizácii produkcie tvorí doposiaľ úspešný tandem. Je to nový kolonializmus, pretože kolonizujúcou mocou už nie je iný národ, ale rad súkromných finančných inštitúcií, ktoré využívajú háv verejných inštitúcií ako MMF spolu s prevlekom štátov, ktoré podporujú MMF a jeho teraz už súkromných klientov, aby presadili svoju moc nad celými štátmi. Pred týmto aspektom fenoménu globalizácie niet úniku. Celým národným štátom sa tu v eufemisticky nazývaných strategických programoch potlačenia chudoby diktuje, čo robiť smú a čo nesmú.

### Moc korporácií

Globálna ekonomická sieť má pod kontrolou osudy miliónov ľudí vo všetkých štátoch, bohatých i chudobných, na Východe i na Západe, na Severe i Juhu. V takejto situácii je dôležité vidieť, kto poťahuje za nitky a s akým úmyslom.

Navykli sme si myslieť, že pánmi bábok sú národné vlády a za nitky poťahujú so zreteľom na isté spoločné ciele, spoločné dobro národa a spoločnosti. Ale kde je vláda, ktorá si vie poradiť s už existujúcim globálnym ekonomickým systémom s jeho vlastnými cieľmi, ktoré sleduje bez ohľadu na nariadenia tej či inej konkrétnej vlády? Určite ňou nie je Organizácia spojených národov, aj napriek tomu, že táto inštitúcia sa usiluje vykonávať istú moc pri zabezpečovaní mieru a uplatňovaní práva vo svete. A nie je ňou ani žiadny medzinárodný odvolací súd, ktorý by dozeral na globálny ekonomický systém vcelku. Nuž čo, „kapitalizmus nad zákon“. Znamená to, že tento systém nikto nekontroluje a že teda funguje čisto ako „voľný trh“, ako nám to sústavne navrávajú infor-

mačné médiá i niektorí ekonómovia? Alebo je to v skutočnosti tak, že ho kontrolujú súkromné inštitúcie uzavreté pred verejnosťou, ktoré sledujú svoje vlastné ciele, teda tvorbu zisku, a to často na úkor práve tejto verejnosti a spoločného dobra spoločnosti v štátoch celého sveta?

Väčšina z nás viac-menej tuší, že existuje daká moc, ktorá riadi tento globálny ekonomický systém vcelku alebo že daké dostatočne silné kontrolné orgány udržiavajú všetko na svojom mieste hore či dole, vľavo či vpravo, vpredu či vzadu. Nie každý však môže jasne vidieť, kto tento niekto je a ako dokáže túto svoju moc vykonávať bez stôp viditeľných očami verejnosti. A aký účel má jeho kontrola nad globálnym hospodárstvom. Tento niekto sú veľké korporácie organizované s cieľom pôsobiť práve v globálnom meradle. Ich počet nie je veľký, možno ho odhadnúť na tri až štyri stovky. Často sa o nich hovorí ako o mnohonárodných, aj keď sa ešte vždy zvyknú identifikovať so svojim národným pôvodom: tak napríklad Sony je japonská spoločnosť, General Motors americká, Siemens nemecká, Lloyd britská. Viaceré z nich sa považujú za priemyselné spoločnosti, ktoré pôsobia v oblasti výroby, avšak pravdou je, že sú to predovšetkým finančné inštitúcie a hlavným predmetom ich činnosti sú peniaze, ich kontrola na celosvetovej báze, nákup, predaj alebo zatváranie podnikov a iných spoločností, ktoré reálne produkujú konkrétne tovary. A, samozrejme, ich náplňou je aj predaj tovarov všade tam, kde sa na tom dajú zarobiť väčšie peniaze. Všetko toto je z ich hľadiska len bežné obchodovanie. No nemožno nevidieť, že tu ide aj o pokračovanie ich kontroly nad globálnym systémom, ktorý vytvorili ako nástroj svojho zvýhodnenia.

Nemali by sme zabúdať, že tento systém sa nenaskytl len tak, da-

# Ratzinger: Európa v kríze kultúr

Nerovnováha medzi technickými možnosťami

a morálnou silou - najväčšie nebezpečenstvo pre svet

*SUBIACO: Kardinál Ratzinger prevzal 1. apríla 2005 „Cenu Sv. Benedikta za zveľaďovanie života a rodiny v Európe“. Bolo to 24 hodín pred smrťou pápeža Jána Pavla II., keď sa jeho budúci nástupca a súčasný pápež Benedikt XVI. nachádzal v meste Subiaco neďaleko Ríma, kde prevzal cenu, ktorou táto „kolíska“ benediktínskeho rádu sčasti inšpirovala výber mena nového pápeža. Pri tejto príležitosti kardinál Ratzinger, predniesol lectio magistralis, kde analyzoval dôvody, ktoré viedli k vylúčeniu zmienky o kresťanských koreňoch v Ústave pre Európu a poukázal na riziká relativizmu v dnešnom svete. Cenu každoročne udeľuje Subiacká nadácia život a rodina.*

„Vo všetkých diskusiách o definícii Európy, čo sa týka jej novej politickej formy, nejde o nejaký nostalgický boj za návrat minulosti, ale o oveľa viac - o veľkú zodpovednosť za dnešné ľudstvo“. Toto vyhlásenie Benedikta XVI. - oblečeného ešte do kardinálskeho purpuru - v jeho prednáške v Subiaco, bolo jednou z hlavných myšlienok jeho spoločensko-etické analýzy.

Úvodom svojho vystúpenia budúci pápež poukázal na fakt, že žijeme v čase veľkých nebezpečenstiev a veľkých možností pre človeka a pre svet. V minulom storočí možnosti človeka a jeho vlády nad hmotou vzrástli do naozaj nepredstaviteľných rozmerov. Na druhej strane jeho moc ničiť dosiahla dimenzie, ktoré nás častokrát desia.

K tomu sa pripájajú veľké problémy celej planéty - nerovnosť v rozdeľovaní pozemských dohier, vzrastajúca chudoba, dokonca ochudobňovanie, zneužívanie zeme a jej zdrojov, hlad, choroby ohrozujúce celý svet, stret kultúr. Všetky tieto fakty ukazujú, že vzrast našich možností nezodpovedá adekvátnemu rozvoju našej morálnej sily. Morálna sila nevzrástla zároveň s rozvojom vedy, ale dokonca sa umenšila, pretože technická mentalita vytláča morálku do subjektívnej oblasti. A preto potrebujeme „verejnú morálku“, ktorá by dokázala odpovedať na hrozby doliehajúce na nás všetkých. Ako Ratzinger zdôraznil, „skutočné, ba najväčšie nebezpečenstvo tejto doby spočíva práve v nerovnováhe medzi technickými možnosťami a morálnou silou“.

Vďaka technikám umožňujúcim klonovanie človek - stvorenie už viac neprichádza na svet ako dar od Stvoriteľa, ale ako produkt nášho konania a ako taký môže podliehať selekcii podľa nami stanovených pravidiel. V tomto človeku nežiari viac nádhery jeho bytia na Boží obraz, ktoré mu dáva dôstojnosť a nedotknuteľnosť, ale odzrkadľuje iba moc ľudských schopností. „Nie je už ničím iným len obrazom človeka, ale akého človeka?“, pýta sa Ratzinger.

Kardinál označil za pomýlené také chápanie kresťanstva a teológie, ktoré redukuje jadro Ježišovho poslania o Božom kráľovstve iba na hodnoty tohto kráľovstva, stotožňujúc tieto hodnoty s veľkými slovami politického moralizmu. Pritom sa zabúda na Boha, hoci práve On je nositeľom a pôvodcom Božieho kráľovstva. Európa rozvinula kultúru, ktorá doteraz neznámym spôsobom chce vylúčiť Boha z verejného povedomia, akoby jeho jestvovanie bolo nepreukázateľné, nieisté a teda prináležiace oblasti subjektívneho úsudku, a preto irelevantné pre verejný život. Ďalej zdôraznil, že v Európe sa rozvinula kultúra, ktorá je v radikálnom protiklade nielen ku kresťanstvu, ale aj

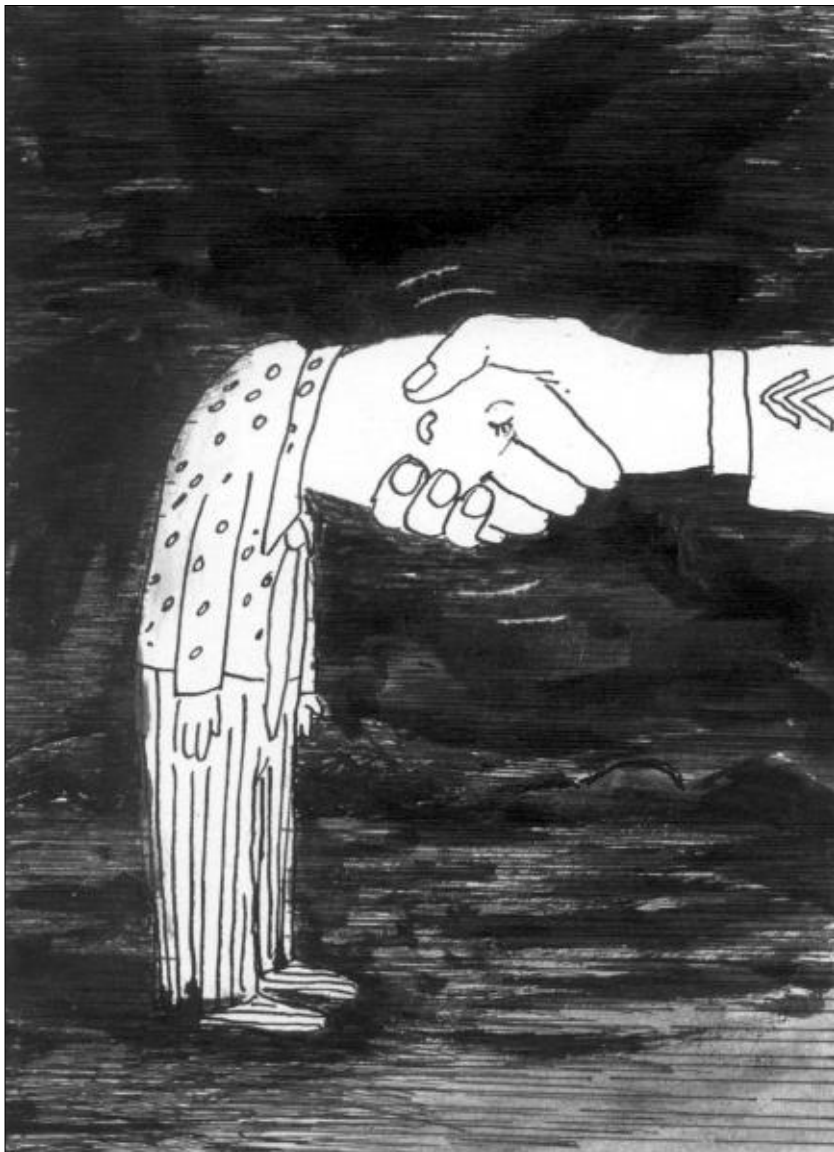
k náboženským a morálnym tradíciám celého ľudstva. Existuje tu „pokušenie budovať ľudskú spoločnosť absolútne bez Boha“.

Strom bez koreňov vyschne. Odmietnutie zmienky o Bohu nie je výrazom tolerancie, ktorá chce ochraňovať ne-teistické náboženstvá a dôstojnosť ateistov i agnostikov, ale je skôr výrazom vedomia, ktoré by chcelo vidieť Boha definitívne vymazaného z verejného života ľudí a odloženého bokom, do oblasti subjektívneho prežívania kultúrnych pozostatkov minulosti. Relativizmus, ktorý je východiskom týchto javov, sa takto stáva dogmatizmom, spočívajúcim v presvedčení, že vlastný poznanie rozumu, a že má právo považovať všetko ostatné iba za v podstate prekonané vývojové štádium ľudstva, ktoré môže byť - adekvátne tomu - relativizované.

Znakom tejto nerovnováhy je fakt, že sa tu oproti sebe stretli dve prevládajúce európske kultúry: kresťanstvo a osvietenstvo. Dnes sa v Európe a na Západe ukazuje istý všeobecný „moralizmus“ - založený na kľúčových slovách ako sú spravodlivosť, pokoj, zachovanie stvorenia - ktorý sa týka viac politicko-sociálnej sféry ako náboženskej a duchovnej v plnom zmysle slova. Z tohto prekrútenia, kde Boh nahrádza „veľkými slovami“, ktoré sa „dajú ľubovoľne zneužiť“, vyplynuli dôsledky, ktoré viedli k nepochopeniu prínosu Evanjelia k rozvoju Európy. Racionalizmus, ktorý sa naplno rozvinul v období osvietenstva paradoxne spôsobil, že na kontinente, kde kresťanstvo našlo svoju „najdokonalejšiu podobu“, vznikli aj najsilnejšie protirečenia k jeho poslaniu. Osvietená kultúra je, podľa Ratzingera, v podstate definovaná právami týkajúcimi sa slobody. Ale táto sloboda je absolutizovaná až tak, že sa stáva jedinou nepopierateľnou vzťahnou hodnotou: inými slovami, stáva sa dogmou, analogicky k tým, ktoré by chcel relativizmus eliminovať.

Nestačí, že čl. 52 Ústavy pre Európu garantuje rovnaké práva všetkým cirkvám: čo bolo dosiahnuté ako politický kompromis, a nie ako historické uznanie toho, čo cirkvi urobili pre Európu. A nie je presvedčivé ani tvrdenie, že zmienka o kresťanských koreňoch by mohla niekoho uraziť. „Kto by to mohol byť?“ pýta sa budúci pápež. Zaiste nie moslimovia, ktorí sa cítia „skôr ohrození západným sekularizmom, popierajúcim vlastné korene, ba ani židia, keďže ich korene a kresťanské korene siahajú až na vrch Sion. Považovať za „mŕtve“ tie korene minulosti, ktoré historicky sformovali Európu, znamená súhlasiť s tým, že v novej identite kontinentu, výlučne determinovanej kultúrou osvietenstva, Boh nemá nič spoločné s verejným životom a so základmi štátu. Táto pomýlená ideológia slobody vedie k dogmatizmu, ktorý sa prejavuje čoraz nevraživejšie voči slobode.

V záverečnej časti svojej prednášky kardinál Ratzinger vyjadril presvedčenie, že na to, aby sme prežili, potrebujeme korene. Ak nechceme ľudskú dôstojnosť, nesmieme stratiť Boha zo zreteľa. Iba stvoriteľský rozum, ktorý sa v ukrižovanom Bohu zjavil ako láska, nám môže naozaj ukázať cestu. Potrebujeme ľudí, ktorí svoj pohľad upierajú k Bohu, učiac sa od neho pravej ľudskosti. Iba skrze takýchto ľudí, ktorých sa dotkol Boh, sa Boh môže vrátiť k ľuďom. „Potrebujeme ľudí ako bol Benedikt z Nursie, ktorý sa v čase rozhadzovačností a úpadku, utiahol do úplnej samoty a po celkovom nevyhnutnom očistení, rozhodol sa vrátiť“ a za-



Kresba: Andrej Mišanek

Básnik Rudolf Dilong (1905–1986) z Oravy je jeden z najvýznamnejších slovenských básnikov. Je autorom vyše 111 pôvodných kníh básní, lyrizovaných próz, drám, románov, antirománov, aforizmov, memoárov. Katolícky kňaz–františkán, spriatelенý s Lacom Novomeským, Vladom Clementisom, Il'jom Erenburgom, Jaroslavom Seiferom, Pavlom Gašparovičom Hlbinom, Jozefom Ilečkom, Albínom Brunovským, Mašou Haľamovou, Marušou Juskovou, Mikulášom Šprincom, Jozefom G. Cincíkom, Jánom Okáľom, Karolom Strmeňom, J. C. Hronským, Stanislavom Mečiarom, Ernestom Žatkom, Andrejom Žarnovom, Agnešou Gundovou-Jergovou, Andrejom Grutkom, či Gorazdom Zvonickým, emigroval v roku 1945 do Ríma, odtiaľ do Argentíny, až napokon zakotvil v Spojených štátoch amerických, kde zomrel.

V osobe Rudolfa Dilonga má slovenská poézia básnika fascinujúcej zložitosti. Vo svojej tvorčej rozmanitosti predstavuje jedinečný typ: je básnikom bez predchodu a zatiaľ i bez nasledovníkov. Už po prvých básnických zbierkach jeho svojrázna poézia unikala každému pokusu zaškatulkovať ju do presnej a vyhranenej kategórie a bolo by šialenstvo opuncovať jeho rozsiahlu produkciu jednoznačnou a výraznou literárnou definíciou. Jedno je však isté: Rudolf Dilong je bez akejkolvek pochyby vynikajúci slovenský básnik. Jeho poézia v mnohých svojich zábleskoch dosahuje

zenit básnickej umeleckosti a vo svojich vrcholoch predstavuje najcennejšie skvosty poézie nášho slovenského národa.

Literárnou históriou považovaný raz za surrealistu či nadrealistu, raz za eminentného predstaviteľa tzv. katolíckej moderny, Dilong bol básnikom, ktorý “rúbal perom a písal mečom”. a odmietal akékoľvek puncovanie svojej poézie. Vyhlasoval sa za moderného básnika bez prísľušnosti k akýmkoľvek -izmom.

V roku 1936 spôsobil veľký rozruch tým, že v trnavskom literárnom časopise *Prameň* na adresu kritiky napísal:

«Konečne, dovol'te mi, vy všetci plachí záletníci a koketujúci okolo izmov, aby som s vami vyjadril svoje sympatie k najnovšej poézii. Žiadam vás, aby ste ma nezajali do zurvaleckého postoja všetkému sa smiať a všetko búrať, hodnota-nehodnota. Už ste sa spriatelili so surrealizmom?

Ale ja nie som surrealista. Poznáam len signál svojho dneška a svojho ja, tak ako poznám jediného surrealistu, ktorým je André Breton, hovorím: jediný surrealizmus, to jest – francúzsky surrealizmus. Nezval a všetok surrealizmus svet, je iba jeho kópia už až do zunovania.»

(*Cesta k Mladému svadobníkovi*, Prameň , r. I (1936), str. 224-225.)

O rok neskôr (1937) v tom istom

literárnom periodiku *Prameň* napísal takmer škandalózne «*Slovo o našej situácii. (K povšimnutiu katolíckej vrchnosti)*», ktoré vonkoncom nepochitilo cirkevnej vrchnosti, zostalo však výrečným dokumentom nielen o umeleckých náhľadoch tohto fran-

## Aktuálny básnik Rudolf Dilong



Autoportrét básnika R. Dilonga

tiškánskeho básnika, ale aj o dobe, ktorej bol jedným z tvorivých protagonistov.

«“Považovaní sme za katolícku modernu. Zaujímavé však, nie od katolíkov, ale od nekatolíkov. Katolícka verejnosť, i cirkevná i tá všeobecná, sa k nám nepriznáva. Ad vocem «katolícka moderna» chcem tiež dať svoju poznámku. Katolíckym spisovateľom v dogmatickom zmysle mi je taký sv. Augustín, sv. Bonaventúra, sv. Tomáš Aquinský a iní z ich radov. O čo odchyľnejšie od nich ja môžem písať napr. o Bohu, to mi povedzte? Ja katolík dnešný, ja katolík moderný? V čom sa môžem od cirkevných otcov odchyľovať, abych tvoril nie katolícku antiku, ale «katolícku modernu»? Druhá vec je, čo má prevládať, katolíctvo autora, či katolíctvo tvorby? U nás, tuším, podľa toho prvého požiadavku sa ustáľuje merítko, alebo konkrétnejšie, u Hlbinu a u mňa, podľa toho, že sme kňazi. To by tiež neboko zlé, ale kam by nás zaradili, keby sme to, čo sme napísali, nenapísali ako kňazi? Ostatne v škatulkovaní je vždy niečo násilného, každý má svoj smer. Potom: podľa čoho známkujete, kto píše katolícky, kto píše pre katolíkov, keď v Cirkvi máme teológov, učencov, dejepiscov aj matematikérov, spisovateľov a vedcov, z ktorých každý má svoje pole v spisbe a vede? Tretia vec je, či stačí žiť v modernej dobe, aby patril ku «katolíckej moderne» a či sa to má kvitovať z diela, a podľa čoho. Lebo nihil novi sub sole. Vezmite si zo Starého zákona napr. knihu Jóba, alebo z Nového zákona Apokalypsu sv. Jána;

dnes som si ju s nadšením čítal, ja moderný spisovateľ, ktorý sa nevie nadchnúť starinami a vetešníctvom. A vedzte, keď sa stretám so slovom «katolícka moderna», vždy je mi, akoby nám šplechli do tvári veľkú dávku irónie, že – ajhľa – aj katolíci, tí tmári, tí reakcionári vedia byť dnešným človekom, človekom dobovým. Kde sme a kde sme boli? – Ďalej sa chcem dotknúť tej tzv. mravnej opory. Naše kruhy sa nás už dávno zriekli, kým katolíci v Čechách sa nezriekli svojho Durycha, Zahradníčka a iných, kým katolíci vo Francúzsku sa nezriekli svojho Claudela atď. Naše vrchnosti uznajú za katolíckeho básnika toho, kto napíše verš do Kráľovnej sv. Ruženca alebo do Kalendára Spolku sv. Vojtecha. (Prosím, aby ma dotýční zle nerozumeli, nenapádam, naopak, mám v úcte literatúru pre ľudí, uvádzam len ako jasný príklad.) Každý má svoje pole, ja neviem písať pre prostý ľud. Na druhej strane zas náročnejší čitateľ-katolíci sú traktovaní nie katolíckou ale protikatolíckou lektúrou, nie autormi-katolíkmi, ale autormi-protikatolíkmi. To mi netreba skoro ani dokazovať. Kde je vina? Tam, že my nie sme katolíkmi uznani, ani odporúčani, poviem ani len oficiálne nie. Nuž, taká je naša mravná opora! Napokon je tu finančná ťažkosť. Dávame svoj časopis až smiešne lacno; fondov, subvencií a pod. nemáme, Rotschildov, milý priateľu-básniku, tiež nemáme, ale aby som Ti povedal, že máš pravdu – a to nás najviac bolí – ani kapitulníkov, ani hierarchiu nemáme. Takáto je situácia «katolíckej moderny»

BRATISLAVA – podľa počtu second handov by ju niekto mohol považovať aj za mesto jednorukých.

BUDÍK – vyhrávač proletárskych evergreenov..

CENZÚRA – v každom politickom systéme má svojské formy, všeobecne je to kontrola a úprava písaných a tlačенých prejavov so zreteľom na spoločenské a mravné záujmy. V časoch politickej korektnosti sme sa dožili, že za spoločenské a mravné záujmy sa pasovali zločin, hnus, lož, zvrátenosť, naopak, najväčším nepriateľom je kresťanstvo.

DALI – umelec paradoxu, ktorý sa preslávil pohrdaním modernou a tvrdením, že umenie musí byť jedlé. Paradox daliiovský – moderna ho nakoniec aj tak zjedla a strávil pre svoj rast. Paradox surdaliiovský – Dali modernu zjedol, zákonite sa povracal a moderné publikum dodnes obdivuje zvyšky.

DAŇOVÉ PRIZNANIE – pre lojálneho občana by sa mohlo nazývať aj Daňové vyznanie.

DEDIČNÝ HRIECH – pre vládnucich pokrokárov a ateistov nezmysel, ktorý nikdy neexistoval – s malou výnimkou u Slovákov, ktorých dedičný hriech pred celým pokrokovým ľudstvom je ten, že si spravili vlastný štát, aby sa nestali Čechmi, Poliakmi či Maďarmi.

DUCH DOBY – ak chceš ísť s duchom doby, aj slama z topánok ti musí trčať aerodynamicky.

EURÓPSKE PILIERE – Európa stojí na troch pilieroch: na gréckej múdrosti, rímskej organizovanosti a na novozákonnom evanjéliu lásky. Lavicoví intelektuáli sa však mohutne snažia, aby nám z toho zostal tak akurát grécky chaos, rímsky imperializmus a starozákonná neznášanlivosť.

EXKOMUNIKÁCIA – pôvodne termín cirkevného práva. No pokiaľ je to v cirkevnom živote už pomerne málo frekventovaný proces, v societach moderných umelcov a pravých demokratov prekvitá s ešte väčšou intenzitou a jakobínskou zanovitosťou ako v stredoveku.

GALERISTA – všeobecne človek, ktorý vystavuje a predáva hlavne moderné umenie. Kto pozná históriu amerického kapitalizmu alebo aspoň čítal povedky Marka Twaina, vie, že ich zbehosť v podvodoch a v obchodovaní s tovarom nulovej hodnoty ďaleko prevyšuje európsku úroveň, takže aj preto v súčasnosti smerodajnými sú americké

galérie moderného umenia.

HOLLYWOOD – najväčšími propagátormi hollywoodskych gýčov a amerikanizácie sú naši modernisti, ktorí tak znechutili ľuďom umenie, že tí v snahe chytiť dych sa so zvieravou silou odsúdenca na smrť chytajú aj slamky profesionálne stvárnenej ničoty.

HOMOSEXUÁLNE MANŽELSTVÁ – jeden z prvých krokov k prekrásnemu novému svetu. Ďalší z krokov: jednonohí budú požadovať právo hrať za Real Madrid.

CHUDOBA – stav nedostatku a núdze, ktorého odstránenie má každá nestupujúca politická avantgarda ako hlavné heslo. Až neskôr voliči ocenia ich úprimnosť a pochopia, že tým mysleli chudobu svoju.

JALTA – čiernomorské prístavné a kúpeľné mesto, vystavané na zotavenie a oddych pre východných Európanov, miesto ich masového dlhodobého oddychu od demokracie.

KACÍR – človek s neobvyklými názormi, no s priemernou teplotou. Najsamprv ho zohrievali na hraniciach, potom ochladzovali na Sibíri.

KNIŽNICA – má výsadu jediného miesta, kde môžu pokojne a beztriestne vedľa seba stáť Nietzsche a Bloy, Ďurica a Husák, Poe a Zola, Hitler a Stalin, a je – ticho.

KOMERCIA – bezzvyškové umenie. KOMUNIZMUS – systém absolútneho nedostatku. Na začiatku neexistoval len Boh, na konci už ani klinec.

KONZERVATÍVNY POLITIK – najlepší ilustrácia porekadla „iný kraj, iný mrav“. Pokiaľ na západ od našich hraníc to býva väčšinou človek vyznávajúci staromódne kresťanské hodnoty, u nás – v snahe držať krok so zvykmi Veľkého brata – sa za konzervatívnych politikov vyhlásili tí najpokrokovarsejší liberáli, z ktorých vane typická neznášanlivosť vnukov Kominterny.

KVÍZOVÁ OTÁŽKA: Štefánika zostrelili preto, že bol Slovák, alebo aj preto, že bol antikomunista?

LEBENSRAUM – geopolitický pojem, obvykle miesto pre život väčšej skupiny obyvateľstva. Hodnotové znamienko snáh o L. sa bez výnimky určuje podľa toho, kto je víťazom

## Gordion alebo Ako rozuzliť niektoré slová tancom

poslednej vojny. Takže kynoženie a zahnanie Indiánov do rezervácií či kynoženie a vyhnanie sudetských Nemcov je budovanie demokracie, ak niečo podobné plánoval a činil porazený, je to neopísateľné nacistické zverstvo.

LUDESKÉ PRÁVA – moderné politické učenie o tom, že každý človek na zemeguli má právo na všetko, okrem zločinu. Delia sa na domáce ľudské práva, teda tie, ktoré politici označia za legálne a na všeobecné ľudské práva bez obmedzenia, ktorých zvláštnosťou je, že vždy ich treba presadzovať niekde inde.

MASMEĐIÁ – Ak chcete mať v súčasnosti vyrovnaný a pokojný život, netreba začínať televízor, ale noviny. Zapalovačom.

NÁBOŽENSTVO – pre komunistických a pokrokárskech propagandistov druh dráždivé látky, bez ktorej by ich existencia stratila zmysel; tak ako pre niekoho ópium.

NEKONEČNO – každá smrť je nevratná a nekonečná. Ekvilibristov politických počtov a vydieraní treba upozorniť, že medzi sto či miliónmi zavraždených nie je nielen morálny, ale ani matematický rozdiel. Každé číslo násobené nekonečnom je nekonečné.

NEWSPEAK – označenie pre živý, falošný jazyk, ktorý vymyslel George Orwell pre rok 1984. Orwellom neťušený vrchol však dosiahol až po roku 1989, keď komunisti nadávajú na komunizmus, aby sa komunisti naďalej udržali pri moci a presadzovali komunistické spôsoby.

ORANŽOVÁ REVOLÚCIA – slovo oranž pochádza zo slova orang – utang, čo je druh opice, ktorý má rád banány.

OSLOBODENIE – pôvodne slovo s kladným významom, označujúce zbavenie sa útľaku a teroru. V našich končinách si však bolševici presadili, aby sa toto slovo naopak používalo pre nástup najväčšieho teroru a vraždenia. Podobne mafiani a podsvetie, v snahe vyrovnat' sa svojim väčším bratom, označujú vymáhanie výpalného ako – ochranu.

POKROK – nahneš sa dopredu a vravíš tomu pokrok. Akurát strácaš rovnováhu.

POLITICKÁ KOREKTNOSŤ – veľ-

mi výstižný novotvar pre fuzzy totalitu. V pôvodnom latinskom koreni „correctio“ je totiž temer všetko, čo máme tak radi : korekcia ako oprava – pre bežného smrteľníka, ktorý predsa nemôže vedieť čo je správne, korekcia ako úprava, známa aj ako cenzúra – pre ťažšie prípady no a napokon korekcia ako náprava, čiže ubytovanie v korekcii, pre tých najmenej chápaných.

POLITOLÓG – človek, ktorého neznalosť politiky a jej predpokladov tak bi-je do očí, že ho už nechceli počúvať ani kamaráti pri pive, a tak sa musel prepracovať až do masmédií a na vysoké školy, aby si ho niekto vôbec vypočul.

POMALY ZÁJDEŠ – slovenské nihilistické porekadlo.

POP MUSIC – hudba, ktorá hovorí: všetko je v poriadku, bavte sa. Rock a blues naproti tomu vraví, nič nie je v poriadku, ale bavte sa. Najdôslednejšia je alternatíva, ktorá hovorí: nič nie je v poriadku a ani sa nebavte.

POSTMODERNA – v postsocialistickej strednej Európe tak nazvali svoje výtvary tí najdôslednejší a najagresívnejší modernisti, aby sa v ich krysiach dostihoch opäť avantgardne predrali na čelo.

QUO VADIS? – filozofická otázka s tradičným duchovným obsahom o smerovaní ľudského snaženia, na ktorú súčasná civilizácia odpovedá hromadným – do hypermarketu!

RELATIVITA – ak povraždenie 6 miliónov ľudí v plynových komorách je zločin storočia, prečo umučenie 6 miliónov ľudí cieleným hladomorom je len poľutovaniahodné nedorozumenie na ceste k svetlým zajtrajškám?

RODOS – miesto, kde by mali usporadúvať súťaže všetkých druhov a tretotriednych atlétov.

SKRATKA – všeobecný pojem, ktorý označuje či už skrátenie cesty, či ušetrenie času alebo nákladov. Je veľmi populárny pre uponáhľaného lakomého súčasníka. Každý fyzik vychádzajúci zo zákona zachovania hmoty a energie vám vysvetlí, že také niečo je nemožné. Nakoniec na to pridáte aj sami, keď ušetríte pol minúty skratkou mimo chodníka a potom si doma budete päť minút čistiť topánky.

SLOBODOMURÁRI – tajný spolok,

ktorý proti všetkým zvyklostiam slušnej a demokratickej spoločnosti svoje stavby a konštrukcie uskutočňuje zásadne bez stavebného povolenia.

SLOVENSKÝ ŠTÁT – napriek chybám bol výplodom snáh mimoriadne schopnej a múdrej generácie, takže politickej histórii vtláčil takú silnú pečať, že slovenskú samostatnosť nebolo možné potlačiť ani len pri predstieranej demokracii, ktorú nám tu inscenujú potomkovia Kominterny od roku 1989.

SLUHA – po dlhom a prisnom výcviku sa aj kôň naučí rátať, aj medveď jazdiť na sude. Bolo by to teda čudné, keby sa po takej dlhodobej a ostrej dezúre na sluhovstvo sluhami nestalo aj množstvo Slovákov.

SLUHA PÁNOM – nie veľmi zriedkavý jav v dejinách, ktorý väčšinou nepriniesol nič dobrého. No my sme svedkami trochu zriedkavejšieho javu, keď sa sluhovia sluhov stávajú pánni, ako nám to tu predvážajú naši ešebáci.

SPRAVODLIVOSŤ – podstata a obsahova práva v záujme všeobecného blaha. Hlupáci a lenivci však už dávno pochopili, že to je to posledné, čo by mali presadzovať. Veď potom by im bolo nadené podľa ozajstných zásluh ...

STAROSLOVIENČINA – jazyk, ktorým podľa čieskych viedcov a ich slovienskych učňov rozprávali Svietopluk aj Priebina.

TRAGÉDIA – pre toho, kto chce predbehnúť dobu, je tragédia, keď doba predbehne jeho, ako sa to nedávno stalo našim komunistom. O chvíľu to možno čaká aj ich bratrancov – ateistov.

TRANSMUTÁCIA – alchymistický výraz označujúci premenu obyčajného kovu na zlato. Napríklad keď z českej ešebáckej ocele, zakalenej triednym bojom, dostaneme rýdze politické zlato kresťanskej demokracie. Fyzici síce tvrdia, že niečo také je nemožné, no naši politici nám už predviedli aj väčšie zázraky.

ÚPRIMNOSŤ – či za komunizmu či za kapitalizmu je to vždy ten najnedostatkovejší tovar v každom väčšom meste.

UTÓPIA – mýtické miesto, kde najväčšiu úrodu žnú hlupáci a lenivci.

VPN – skratka pre krátku cestu od neschopnosti k nenávisti.

YANKEE DOODLE – pesnička, ktorá do roku 1989 v stíšenom rádiu znela ako hymna slobody. Potom omieľaný šláger, ktorý postupne nabral

KULTÚRA: - *Pán profesor, ani sa nechce veriť, že človek s takou vitalitou, akú cítiť z vašich aktivít, sa dožil už osemdesiatych narodenín. Taká vitalita nie je v súčasnosti vlastná ani mnohým omnoho mladším ľuďom. Ohliadnime sa preto späť o niekoľko desaťročí, sprostredkujme čitateľom Kultúry čosi z toho, čo vás formovalo, čo naštartovalo vašu kňazskú a vedeckú dráhu. Boli to rodičia? Učítelia? Duchovní? Kde sú počiatky toho Milana S. Ďuricu, ktorého poznáme ako neohrozeného interpretátora slovenských dejín, rozsahom a hĺbkou bádania supľujúceho takmer celý ústav?*

MILAN S. ĎURICA: Keď tak uvažujem o mojich najmladších rokoch, musím sa priznať, že tých ovplyvňujúcich faktorov bolo veľa. Narodil som sa hlboko veriacim rodičom, ktorí ma odmalička viedli k viere v Boha, k jeho účte v kostole, kde sme mali dvoch príkladných farárov, Jána Gregu a Augustína Renversa. Okrem toho môj prastrýko Jozef Ďurica, jeden z prvých slovenských saleziánov, ktorý k nám chodieval v lete na prázdniny, ukazoval mi krásne fotografie ním organizovaných miništrantov, čo ma tiež oslovovalo. Ale v našej dedine sa v tom čase každoročne konali aj vojenské manévry, na ktorých skúšali najnovšie typy kanónov Československej zbrojovky. U môjho starého otca, ktorý bol starostom a mal aj obchod s hostincom, býval generál, ktorý občas dochádzal kontrolovať tie manévry. Ten ma viac ráz posadil k sebe na koňa a s ďalekohľadom mi vysvetľoval, ako vybuchujú granáty, šrapnely a iné delové náboje, a či trafili cieľ. To ma zrejme zaujímalo a keď sa ma potom pýtali, čím budem, až budem veľký, pravidelne som odpovedal, že budem generálom. A zdá sa, že aj môjmu otcovi to vyhovovalo. On totiž, ešte ako nie celkom osemnásťročný maturant v Ružomberku, v roku 1920 naverboval asi 40 mladých chlapcov a išli ilegálne pomáhať Poliakom, keď už ruskí boľševici začali dobýjať Varšavu. Veliteľ Pilsudski ich prijal. Do boja ich nemohol zaradiť, ale pomáhali v zdravotníckej službe. Po poľskom víťazstve nad boľševikmi otec bol vyznamenaný, vymenovaný za podporučíka poľskej armády a s čestným občianstvom dostal aj privilégium, že jeden z jeho synov bude môcť bezplatne vyštudovať na Poľskej vojenskej akadémii. Tak sme sa rozhodli, že 3. septembra 1939 nastúpim do Piaristického gymnázia v Krakove, ktoré bolo prípravou strednou školou pre Vojenskú akadémiu. Tam by som bol skončil asi ako kolega Jaruzelského. Túto moju nádejnú kariéru však prekazil Hitler, ktorý 1. septembra 1939 prepadol Poľsko. Preto na druhý deň namiesto do Krakova otec nás naložil na posledný vlak, ktorý ešte spájal Muszynu s Orlovom a ja som sa našiel doma v neprijemnej situácii. Na zápis do gymnázia v Prešove už bolo neskoro. Vypomohol nám ten strýko-salezián, ktorý síce pôsobil v Maďarsku, ale dosiahol u slovenských saleziánov, že ma ešte prijali do svojho gymnázia v Šaštíne. Po

Všetko je do času, iba Boh naveky

# Európan s čistým slovenským srdcom

Prof. Milan S. Ďurica sa dožil 80 rokov



Milan S. Ďurica

troch rokoch ako osemnásťročný rozhodol som sa pre saleziánsky život a o rok neskôr, v auguste 1944, som vstúpil do Spoločnosti saleziánov Don Bosca. Tam pod vplyvom takých vynikajúcich pedagógov, akými boli kňazi-professori František Sersen, Ján Vizváry, František Valábek, Anton Macák, Štefan Sandtner a iní dozrelo moje kňazské povolanie. Po maturite v roku 1947 ma predstavení vyslali študovať na Filozofickú fakultu Pápežskej saleziánskej univerzity v Turíne. Po úspešnom absolvovaní tejto fakulty s dosiahnutým titulom Licenciátu hneď ma určili prednášať filozofiu najprv na osobitnom prípravnom kurze pre asi pätnásť slovenských študentov, ktorým sa podarilo ujsť z koncentračných táborov a s rizikom života prejsť niekoľko hraníc, aby mohli pokračovať vo svojom teologickom štúdiu. Po ďalšom roku prednášania filozofie na Inštitúte Fernand Orban de Xivry v Belgicku som sa rozhodol pre štúdium teológie opäť v Taliansku. Za kňaza ma vysvätil turínsky arcibiskup kardinál Maurilio Fosati 1. júla 1956.

KULTÚRA: - *Ako mladý kňaz-salezián ste museli desaťročia stráviť mimo vlasti, mimo kultúrneho prostredia, do ktorého ste vrastený každým kúskom svojej osobnosti. Práca pre národ, ktorý pol storočia nemohol pravdivo poznávať sám seba, svoju identitu bola pre vás motorom, že raz isto dôjde k zmene. Verili ste, že sa dožijete návratu do vlasti? A keď sa tento sen stal skutočnosťou, v akom stave ste našli svoj národ po desaťročiach komunistického totalitarizmu?*

MILAN S. ĎURICA: Práve tá povojnová politická situácia na Slovensku bola pre mňa stimulom, aby som sa popri svojich kňazských funkciách a vyučovaní teológie hlbšie zaujímal aj o politické vedy. Preto už ako začínajúci docent teologickej morálky som sa rozhodol absolvovať aj ďalší študijný odbor, fakultu Politických vied. S týmto štúdiom som začal vo Viedni, ale o niekoľko mesiacov ma odvolali do Talianska, kde som mal možnosť popri prednášaní teológie navštevovať aj Univerzitu v Padove, na ktorej som v roku 1962 dosiahol doktorát v politických vedách. A bezprostredne po tom ma pozvali za asistenta na tej fakulte. To mi otvorilo netušené možnosti prehlbovať a dopĺňať svoje poznatky tak z hlavných predmetov politických vied, ako najmä z dejín strednej a východnej Európy, ktoré sa stali mojím habilitačným sektorom a potom trvalým tematickým kruhom môjho pôsobenia na tejto fakulte. V tomto období som získal aj výskumné štipendium nemeckej štátnej nadácie Alexander von Humboldt-Stiftung, čo mi počas 24 mesiacov dovolilo preštudovať všetky dôležité nemecké archívy a získať fotokópie najmä z fondov týkajúcich sa Slovenska. A pretože ma Pápež Ján XXIII. vymenoval za poradcu jeho Prípravnej komisie pre disciplínu kléru a kresťanského ľudu pre II. Vatikánsky koncil, pracoval som aj v Ríme až do otvorenia koncilu. Pritom niekoľko rokov som bol akreditovaný pri nemeckej vláde v Bonne ako reprezentant vatikánskeho denníka L'Osservatore Romano.

Už začiatkom šesťdesiatych rokov uplynulého storočia som sa dopracoval k presvedčeniu, že ko-

munistický systém sa musí rozpadnúť. Priviedla ma k tomu analýza jeho základných téz a ich praktického uplatňovania, ktoré som nachádzal v takom nezlučiteľnom rozpore tak s Božím, ako aj s prirodzeným zákonom, že som si nemohol predstaviť, že by sa dlho udržal. Usiloval som sa o tom presvedčiť aj svojich študentov, aj širšie publikum vo verejných prednáškach. Nerobil som si však ilúzie o tom, či sa aj ja osobne toho dožijem. Veď už i vtedy som mal svoj vek a evanjelium nás všetkých upozorňuje, že nevieme deň, ani hodinu, kedy sa naša pozemská púť skončí. A mal som aj osobnú životnú skúsenosť, že približne každých desať rokov som sa raz našiel zoči voči smrti. No po udalostiach v Rusku od roku 1985 už každý mohol predvídať, že čas rozpadu boľševickej premoci sa blíži.

Preto som sa už v roku 1988 a 1989 ponáhlal opäť navštíviť Bratislavu aj Prahu. Vedel som, že tu nenájdem Slovensko, aké som opustil v roku 1947. Veď komunistický systém dobre poznal dôležitosť školskej výchovy, ktorú si zásadne monopolizoval, a preto v zasiahol hlboko takmer dve generácie slovenského obyvateľstva. A to sa nedá zmeniť z jedného dňa na druhý. Stretával som sa s vedúcimi politikmi v Prahe, ktorých som presviedčal, že ak si chcú zachovať Česko-Slovensko, bude to jedine možné uznaním plnej suverenity slovenského národa s vlastným štátom, ktorý by sa mohol slobodne rozhodnúť pre určitý druh konfederácie s českým štátom. Inak to Slovensko stratia. V Prahe veľmi neradi počúvali moje slová. Ale aj v Bratislave značná časť vedúcich politikov ešte stále škúľila po Prahe. O krátke dva roky skutočný politický vývoj mi dal za pravdu. Zrejme, že som sa veľmi tešil obnoveniu slovenskej štátnosti.

KULTÚRA: - *Za dvanásť rokov nebola schopná slovenská vládna garnitúra pripraviť učebné texty, ktoré by pravdivo interpretovali slovenské dejiny. Svedčí to o tom, že do čela štátu sa dostávajú ľudia, ktorí majú strach byť sami sebou? Alebo nám nedávne mocenskopolitické interpretácie tak prirástli k telu, že sa z nich nedokážeme vyziect ako národ? Nie je to dôsledok vývoja, ktorý siaha hlbšie za vládu komunistov? Veď slovenský národ ani netuší, kde ležia ostatky jeho kráľov, ba dokonca ani viacerých osobností novodobých dejín, ktorých treba chápať ako mučeníkov slovenského osudu. Slovensko je posiate stovkami, ba tisícami znakov svedčiacich o neustálom úsilí podmaniť si, vstrebať, asimilovať národ žijúci pod Tatrami, a predsa malo vždy dosť životných síl na pokus o sebaobnovu. Myslíte si, že prekonáme aj nové riziká, ktoré*

*prináša vlna vulgárnej globalizácie, diktovanej predovšetkým ekonomickými záujmami kapitálu, ktorý je už taký koncentrovaný, že nepozná prekážky, nelimitujú ho hranice, režimy, vlády, parlamenty? Nečaká osud národov aj osud cirkvi, ktorá akoby nebola pripravená na nové výzvy?*

MILAN S. ĎURICA: Tieto otázky by vyžadovali odpoveď v rozsahu celej knihy. Podľa môjho náhľadu jednou z hlavných príčin súčasného stavu je to, že všetky doterajšie vlády z ťažko pochopiteľných príčin úplne zanedbali radikálnu zmenu celého školského systému. Keď sa režim zmenil vo východnom Nemecku (DDR), jedným z prvých opatrení novej vlády bolo to, že na mieste prepustili zo služby 1504 učiteľov a profesorov, teda všetkých, ktorí vyučovali dejiny a občiansku výchovu. Do začiatku najbližšieho školského roka podarilo sa im nájsť iba asi 350 náhradníkov. Ale vláda rozhodla, že radšej nechá školy v dočasných didaktických ťažkostiach, ktoré postupne odstráni, ale nepripustí, aby tí učítelia aj naďalej otravovali nemeckú mládež. Keď sme o tom informovali vtedajších vládnych činiteľov tu na Slovensku, dostali sme šokujúce odpovede: „Na Slovensku sa to nedá.“ Tu sa teda pokračovalo v tom istom zameraní pedagogických cieľov komunizmu a ním favorizovaného čechoslovakizmu, ktoré vylučovalo výchovu k národnému povedomiu a k národnej hrdoosti slovenskej mládeže. A tak je to prakticky podnes nielen na štátnych, ale aj na väčšine súkromných a cirkevných škol. Potom sa niekto čuduje, keď zahraničný prieskum zistí, že Slováci majú najnižší stupeň národného cítenia a národnej hrdoosti v celej Európe.

Otázka globalizácie je síce dôležitá, ale v historickej perspektíve ma príliš neznepokojuje. Poznáme už najstarších dejinách celý rad „globalizátorov“: od Babylonskej ríše Hammurabiho v 18. storočí pred Kristom, cez o tisíc rokov mladšiu ríšu Asýrsku za Aššurnasirpala v 9. storočí pred Kr., potom ešte aj Chaldejskú ríšu za Nebukadnezara II. (605 – 562 pred Kr.) a najmä „modernejší“, pokus s obdivuhodnou ríšou Alexandra Veľkého (336 – 323 pred Kr.). Všetky väčšinou trvali približne toľko, ako pôsobenie ich zakladateľa, výnimočne okolo jedného storočia. Najdlhšie potom trvala mohutná Rímska ríša, ktorej začiatky historici kladú do 4. storočia pred Kr., ale aj jej úpadok sa započal v polovici 3. storočia po Kr. a v 5. storočí zanikla úplne. V posledných dvoch tisícročiach boli podobné pokusy počnúc Karolom Veľkým v 9. storočí po Kr., až po Napoleona, Stalina a Hitlera, ktorých trvanie sa meria desaťročiami. Všetky globalizačné pokusy stroskotali na tom, že ich podstata – vytvoriť model spoločenstva platný tendenciálne pre celé ľudstvo – je v úplnej protive so stvoriteľským Božím dielom. Lebo Boh, ktorý doposiaľ stvoril nespočetné miliardy ľudských bytostí, sa pritom nikdy neopakoval, ale každá je zaopatrená svojou výlučnou identitou, tak aj jeho prozreteľnostné vedenie rozvoja ľudstva prinieslo rozličné





Prof. Ďurica prednáša v priateľskom kruhu vlastencov *Vospolnosť*

identity spoločenských telies, ktorými sú národy s osobitnými charakterizačnými znakmi. Kto nerešpektoval tento prirodzený poriadok stvorenstva, aj keď sa mu podarilo dosiahnuť určité efemérne veľké úspechy, v konečnom výsledku svojich podujatí zákonito stroskotal. Prečo by mali byť výnimkou súčasné globalizačné zábery? Náš slovenský ľud to zhrnul do svojej odvekej filozofie: Všetko je do času, iba Boh naveky.

A preto aj Katolícka cirkev, ktorej úlohou nie je politické vedenie, ale služba ľuďom pre spásu ich duší podľa Kristovho evanjelia, mohla byť globalizátormi otrasená, diskriminovaná, prenasledovaná, ba neraz už aj vyhlásená za odbavenú historickú veličinu – ako sme toho svedkami aj v tejto našej európskej súčasnosti – ale doposiaľ jediná prežila všetky tie globalizačné experimenty. Lebo jej oporou je Boh, v ktorého verí, ktorého ohlasuje a podľa ktorého príkazov vstúpených aj do prirodzeného zákona sa sama riadi a učí veriacich, aby sa nimi riadili. A drvivá väčšina slovenského národa sa napriek všetkému k tomuto kresťanskému chápaniu života a vývoja ľudstva ešte stále hlási. Z toho vychádza moja nádej, že tak, ako sme prekonalí už celý dlhočizný rad nástrah na našu národnú identitu, dokážeme prežiť aj súčasnú historickú krízu Európy a sveta.

KULTÚRA: - *Zdá sa, akoby tí, ktorým je dané niesť zodpovednosť za rozvoj štátu, už vyčerpali svoje možnosti. Ale vízia chýba akoby chýbala aj opozícii. Alebo je to iba alibizmus, pštrošia politika málo odvážnych, málo charakterných osôb, ktoré viac lákajú majetkové záujmy skupín ako spoločný osud vlasti?*

MILAN S. ĎURICA: Odpoveď je už obsiahnutá v prvej vete Vašej otázky, ak ju upresníme v tom zmysle, že tým osobám nie „je dané“, ale sme im to dali my, väčšina nedostatočne informovaných a teda politicky nezodretých slovenských voličov. Kým si slovenskí občania neuve-

domia, že ak chcú zmeniť jestvujúce pomery, musia pristupovať k urnám zodpovednejšie, že musia poznať nielen vyhlasované programy politických strán a hnutí, ale aj konkrétne osoby, ktorým svojimi hlasmi zveria vládnú moc v štáte. Dokiaľ budeme voliť bez tejto vedomej zodpovednosti za náš národ a jeho štát, budeme mať v parlamente značnú časť poslancov, ktorí zo seba vydajú aj neschopných, nečestných a teda nespoľahlivých ministrov. A títo budú tak šafáriť s našim spoločným majetkom, aby si predovšetkým zaistili svoje osobné či skupinové podnikateľské a iné finančné záujmy. Pre takýchto ľudí spoločné dobro je neznámym pojmom. A na ich nezodpovednosť budeme i naďalej všetci doplácať.

KULTÚRA: - *Koordinujete voľné združenie intelektuálov Vospolnosť, ktoré sa usiluje poctivo hľadať odpovede na otázky, ako ich prináša čas. Myslite si, že to je opäť budúcnosť nášho národného života, chrániť a rozvíjať dedičstvo otcov v úzkom kruhu-kruhoch polooficiálnych, neformálnych združení? Alebo raz nastane čas, že sa tejto úlohy zhostí vláda, jej ministerstvá kultúry a školstva, ale aj ostatné rezorty a že v našej krajine namiesto bulváru verejnoprávne médiá prinesú seriózne informácie o skutočných, trvácných hodnotách?*

MILAN S. ĎURICA: Kto pozná dejiny, nemôže pochybovať o tom, že prakticky všetky veľké politické hnutia vznikli v malých zoskupeniach inteligentných a za určité hodnoty zapálených osôb. V takýchto krúžkoch sa analyzujú dané situácie, hľadajú sa lepšie riešenia, čo vedie potom k rozpracovaniu ucelených programov pre politickú činnosť. Ale ak sa potom výsledky takejto akademickej besedy nedostanú do širších kruhov obyvateľstva, zostávajú púhou akadémiou. Na ich rozšírenie je nevyhnutne potrebná komunikácia, ktorej nástrojmi sú masovokomunikačné prostriedky. Dnes na Slovensku takmer totalita médií sa nachádza vo vlastníctve cudzích anonymných

ský Slovák“ (13. 8. 2005) Julo Behul uverejnil takéto „perličky“ z rozhovorov s mladými emigrantmi: „Slovenské národné povstanie bolo veľmi dávno, keď v Európe vládli prevažne králi a povstali proti nim komunisti.“ - „Slovenské národné povstanie bolo v Maďarsku, kde si Slováci bránili svoje práva a podporovala ich v tom Moskva.“ - „Andrej Hlinka, ten čo je zobrazený na bankovkách, tuším žil v Nemecku a jeho syn je hokejista.“ - „Nikdy som zvlášť neveril rozprávaniu o dávnych mučiarnach, až som sa náhodou dostal k rukopisom, ktoré napísal môj starý otec. Opísal ich veľmi drsne, keď sa vrátil tuším po päťnástich rokoch z väzenia. Ale to už bolo veľmi dávno, kedysi v šesťdesiatom roku, takže si to dnes už ani nik z učiteľov nepamätal a veľa o tom ani nevedeli.“ Iba slovenská škola so slovenskými, náležite pripravenými učiteľmi, môže pomôcť Slovákom k získaniu národného povedomia a národnej hrdosti.

KULTÚRA: - *Na záver sa vráťme k začiatkom, keď ste podľa vlastných slov písali básne a možno videli svoju budúcnosť aj v príspevku do rozvoja slovenskej literatúry. Priblížte, prosím, našim čitateľom svoj dialóg s múzou básnictva. A azda si spomeniete aj na niektoré zo svojich veršov, ktoré by ste radi prezentovali aj po toľkom časovom odstupe...*

MILAN S. ĎURICA: Moji učители už na gymnáziu v nás pestovali lásku k literatúre. Vo vyšších triedach nás povzbudzovali, aby sme sa pokúsili aj písať. Tak som aj ja ešte pred maturitou napísal vyše sto básnických pokusov, z ktorých si redakcia časopisu „Nová práca“ (to bol pozmenený názov niekdajšej „Kultúry“) vybral jednu či dve

a uverejnil ich spolu s podobnými študentskými pokusmi Vojtecha Miháliku a Miroslava Válku v rubrike „Nádej slovenskej poézie“. Títo dvaja nesklamali nádej redaktora. Ja som však už v novembri toho istého roku 1947 odišiel do Talianska. A tam pre náročné štúdiá, ku ktorým sa pridávala aj stále tuhšia izolácia od rodnej zeme, prešiel som na celkom iné polia. Veď som sa musel venovať prioritne štúdiu taliančiny, ktorú som predtým vôbec nepoznal. A potom, pretože som sa nemohol na tri mesiace letných prázdnin vracieť na Slovensko, išiel som vždy do iných európskych štátov a zdokonaľoval sa najmä v nemčine a vo francúzštine. Bolo to obdobie vzniku hnutia za európske spoločenstvo národov, do ktorého som sa od začiatkom intenzívne zapojil. Hlásil som sa za Európana slovenskej národnosti. Neprestával som študovať aj svoj slovenský jazyk – veď som celých 13 rokov pôsobil aj na Filozofickej fakulte Univerzity v Padove najprv ako lektor, potom aj ako profesor českého a slovenského jazyka a literatúry, – ale k tvorbe poézie som sa viac nevrátil. S cudzími jazykmi som sa oboznamoval aj s ich literatúrou a poznával som ich klasických i moderných autorov. Ba napríklad Charles Péguy ma tak oslovil, že som sa pokúšal podľa jeho vzoru zložiť aj pár básní vo francúzštine. Boli to však iba chvíľkové vzplanutia. Mojm životným údelom sa stala politológia a hlavne dejiny. A pracovať som musel v jazykoch, v ktorých som prednášal a ktoré mi dovoľovali oboznamovať svet so Slovákami a ich dejinami. Uverejnil som aj vyše 500 publicistických príspevkov v najrozličnejších slovenských periodikách v zahraničí. A teraz po definitívnom návrate na Slovensko objavil som v rodinnej pozostalosti aj značnú časť tej študentskej



Jubilant uprostred gratulantov

## Duša je ako palimpsest

Duša je ako palimpsest,  
dva svety na nej žijú,  
dva svety, dvojce kniežatstiev  
v nej driemu, v nej sa bijú  
jak antika a stredný vek  
a slnko s nocou včera  
a jagot čiernych zorníčiek  
s tuchnúcim temnom šera,  
abo jak ráno usmiate  
s kvapkami rosy v máji,  
či mŕtva šupka na zrne  
s žitím, čo v nej sa tají –  
tak v každej duši svety sú,  
dva svety, dvojce duchov,  
dve písmo, dvojce pečatí  
písaných dvojou rukou,  
bo dvaja dušu kreslili:  
Boh na svoj obraz živý.  
I Satan krvou jablka.  
Vryl do nej ťah svoj krivý.

Duša je ako palimpsest,  
ja nie som angel Mai,  
ja vidím iba náter, lesk,  
kryptogram sa mi tají  
a ktovie, ktorý pravý je,  
písaný rukou Boha?

Ten nájsť chcem, grafy rozlúštiť,  
hoc robota to strohá,  
nájsť v spleti ťahov pravú tvár,  
nájsť v hline obraz Boha,  
nájsť dušu celú na dlani,  
pod lupou zmerať kraje  
i srdce rukou nahmatať,  
to srdce duše samej,  
čo vložil do nej Stvoriteľ  
s obrazom svojím.

(1946)

## Leť, duša

Duša, leť v túžbe rozochvenej v dial',  
leť cez oblaky spité benzínom,  
leť ponad hory plné vlčích hláv,  
ponad sitá z kotlov, trosky viaduktov,  
leť ta, kde iná duša ťa chce mať.

Tam v dialke za čierťazou horizontu,  
kde tichou nocou kedys pokoj previeval,  
kde slúchala si večerný vrav riavy  
a kde ťa slávik zo sna budieval,  
tam dnes na teba iná duša čaká.

Ale dnes nie je, ako bolo kedys...  
dnes nocou dunia salvy kanonád,  
sen oku berú krdle dravých supov  
a žblnká krv, čo vyciedza tvoj brat.

A duša, čo ťa čaká v túžob rozochvení,  
na klimax hľadá zverstva humanity.  
Nevie, že sama v besov je vírení,  
na teba myslí, o teba sa bojí.

A keď dakedy sen slastný jej ul'avi,  
tu fantómy stavia z túžob po pokoji.  
Prežíva už chvíle mieru srdc i zbraní,  
vo tvojom objatí svoje srdce kojí.

Nuž zaletže, duša, letom raketovým  
ponad kaliky miest, mosty, križovatky,  
vtisni pocel z ohňa túžený a sladký  
na čelo i dlaň drahej mojej matky.

(september 1944)

## Život a sen

Videl som muža v plameni,  
videl som nebo na zemi,

MILAN S. ĎURICA

## Bôle a stesky

### Z nájdených juvenílií

i peklo v svete vtelené  
videl som cez sklo červené.

Ruže, keď tíško plakali,  
dušu som kúpil vo žiali,  
balzam mi splynul po vlase  
a ja som spieval o kráse.

O kráse spievať – to je sen,  
ja prežil som v ňom noc i deň,  
lež prišlo ráno belavé  
so stigmu krv na rukáve.

Sen driape z očí – káže žiť,  
už idem brázdou doplužiť,  
ja pôjdem krotko v chomúte  
na perách s piesňou labute.

(november 1944)

## Úsmev do výšky

Na perách úsmev jarý,  
k výšinám zraky  
nám nesmú slnko zastrieť,  
čierne mraky.

Úsmev je panna biela  
v ružovom koči,  
čo seje perly raja,  
čisté oči.

Po výškach duši cnie sa,  
sme už raz takí.  
Na perách úsmev jarý,  
k nebu zraky!

(február 1947)

## Verš dneska

Dnes nieto času na lesk maršparády,  
ani na banket, oldomáš,  
dnes tichne jazz, bo salvy kanonády  
prehlušia tango i čardáš.

Čo teda – stiahnuť sa jak sysel'  
a tíško kvočať v ústraní?  
Nezle, no mladá ženie mysel'.  
I desný cez ryk zo zbraní.

Žiť ženie, núti biť sa, pracovať,  
s granátom v ruke písať,  
na slávu Božiu s mečom šermovať  
a od radosti výskať.

Čo teda, komu oddať hlas,  
na ktorý motív písať?  
Najlepšie hádam bude: klas,  
čo ešte zostal iskať.

(december 1944)

## Včera večer

Ten úsmev lilavý,  
čo spod chmár luna poslala mi včera,  
keď vykukla s ťa víla z tmavých vôd  
a zobudila srdce muškietiera,  
čo noci prebojoval s vílami  
a v duši nosí tnie s ružami  
hrdinu chmúrnych dní

obetu lásky,

hrdinu obetí - - -

Ten úsmev lilavý  
dušou mi znie,  
i oblak belavý  
bližší mi je,

i nebo s chmármi,  
hviezdíčiek strach.

Všetko je pred nami,  
len chytiť - ach,  
už luna tratí sa,  
tratí sa lesk,  
v duši zas prázdnota,  
bôle a stesk.

Len cingáč liskľavý radostou hrá,  
ja idem v dial'avy božieho sna.

(február 1945)

## Mária, prid'

Mária,  
matka biedou sýtych,  
Mária,  
matka sirôt hladom sýtych,  
Mária,  
nádej, sila, pomoc, útočisko,  
obráťže zrak svoj v sveta zborenisko.

Prid', zostúp, zniž sa k našej biede,  
prv než nás satan celkom z cesty zvedie,  
prv než sa vlastnej utopíme v zlosti,  
prv než zostanú z lásky iba kosti,  
zubále vycerené a jamy bez svetla.

Prid', zniž sa, Matka, prines ohňa, tepla,  
srdcia nám rozpál' ľadom zadubené,  
rozosvieť oči beľmom zalepené,  
postieraj slzy, vyhoj rany, bôle.

Mužom daj viery, odvahy a vôle,  
vzbud' v matkách matky, akou si ty bola  
a slovom všetko, všetko dookola  
riadiť, spravuj z trónu svojej opatery.

Nech každý vidí, cíti, skúsi, verí,  
že ty si naša Matka, Pomocnica.

Mária,  
matka biedou bitých,  
Mária,  
matka sirôt hladom sýtych,  
Mária,  
kráľovná pokoja,  
prid'!

Prines pokoj pravý, život istý  
a ľud tvoj bude mocný, dobrý, čistý.

(máj 1945)

## Našiel som život

Chodil som po vlnách, usmiaty lunatik.  
Oči mi sputnali vízie lilavé.  
Ruže len videl som bez trňov zubatých.  
Bozkal som večery rázsvitov ihravé.

Život však nie je sen, ni sonet májový.  
Život sa s človekom tak často poihrá.  
A krásou nemožno nalievať válovy.  
A nebo rozmarnou ruletou kto vyhrá?

Dnes som sa odvážil životy obnažiť.  
Čia ruka dvíhala riasnaté závesy?  
Čieže húsatká hnal som dnes na pažiť?

Našiel som umierať ohnivé nákresy.  
Dych sa dal krvavým nektárom ovlažiť.  
Duša mi bozkala mystické útesy.

## Tri fázy očí

Vysoké pece fajčili z potu  
Z mozoľ'ov rúk

Pod kožou schúlený triasol sa človek  
Robotník druh  
Vyčkával svetlo v okovách noci  
Za sklíčkom belasým  
Červené oči

Dost' bolo otroctva dost' bolo smrti  
My chceme žiť  
Slobodu! Životy! Revali davy  
Nemlčal nik  
Ožila deptaná väznená sila  
Povstali desivé noci  
Za sklíčkom belasým  
Vzplanuli oči

Päsť stvrdlá v robote rozbila kruh  
Prsia sa napáli otriasli z pút  
Človek sa našiel slobodný celý  
Robotník druh  
Slobodné martinky znojom už močí  
Za sklíčkom belasým  
Spokojné oči

(september 1945)

## Sviatočné slovo

Pod šiatrom pokoja kolíšeme zvony  
Spievajte radosti vite vence zlaté  
Úprimne smejte sa namiesto poklony  
Hosudar žehnáva pokolenie sväté

Kalendár červeno spieva šest'desiatku  
Srdcia nám šepocú epopeju vďaky  
Matke, čo vtepáva ako na pamiatku  
Do našich životov predurčenia znaky

Nie každá robota vyváža sa zinkom  
Zbierajme fluidum večnosti platidla  
Položme na oltár s tymianovým brinkom

Obídme priepasti, prekročme močidlá  
Učme sa prechádzať zablateným rínikom  
A v duši nerozbiť milosti osídla

## V jeseni

**Sprýchlo lístie,  
počuli ste  
zmieranie?  
Chryzantémy,  
spievajte si  
do dlane.**

**Na topoli  
vtáčky boli,  
už ich niet.  
Hrud' čos tiesni  
vzdychá v piesni  
mráčkov let.**

**Na úvrati  
klík sa tratí  
pod hrudu.  
Život za skon  
píše zákon  
osudu.**

**Všetko zmiera,  
iba viera  
vraví mi:  
Svet bez smrti  
bol by mŕtvy  
labyrint.**

**Sprýchlo lístie,  
videli ste  
žitia skon?  
Srdce v hrudi  
nárek budí  
bim bam bom.**

(október 1945)



# Dráma nechcenej pravdy

Veci, ktoré vidíme a môžeme ohmatať, rozťkať, rozrezávať či skúmať z rozličných strán sú od pravdy ešte stále príliš vzdialené. Na to, aby s ňou vôbec mohli súvisieť, je potrebný ľudský prehovor, pretože pojem *pravda* sa môže vzťahovať len na výpoveď o veciach. Pravda, žiaľ, nie je jediným spôsobom, akým môže reč s vecou súvisieť. Pravda samotná v prúde reči stojí oproti oceánu možných chýb, omylov, predsudkov a, čo je horšie, aj oproti riši, ktorá často vládne neporovnateľne silnejšou mocou, teda oproti ľži. Nie je preto náhoda, že pravda sa niekedy spojí s jedinou ľudskou bytosťou a úplne na nej závisí.

Dráma pravdy vlastne poznamenala osudy slovenského básnika, prekladateľa a lekára Andreja Žarnova (vlastným menom Františka Šubíka), ktorého pamiatke autor i režisér Michal Babiak venoval jej dramatickú i divadelnú podobu v *Hodinách anatómie doktora Šubíka*. Profesor František Šubík sa ako lekár-patológ stal v roku 1943 členom medzinárodnej komisie odborníkov, ktorej úlohou bolo preskúmať masové hroby v smolenskej oblasti Sovietskeho zväzu. Nachádzalo sa v nich niekoľko tisíc zavraždených poľských dôstojníkov. Územie v roku 1943 okupovala nemecká fašistická armáda, o činnosť medzinárodnej komisie žiadala nemecká strana. Už to vzbudzovalo podozrenie, že výsledky budú tendenčne upravené v jej prospech. Profesor Šubík sa usiloval nevďačnejšie úlohe vyhnúť, aj keď márne. Počítal dokonca so stratou vlastného života. V komisii zastupoval Slovenský štát, ktorý bol satelitom agresívnej Tretej ríše. Komisia jednoznačne dokázala, že poľskí dôstojníci boli postrieľaní a pochovaní v masových hrobch Katyňského lesa ešte počas prítomnosti sovietskych vojsk (v roku 1940). Dôkazy však sprístupnili strojcovia azda najväčšej genocídy v dejinách, preto nepôsobili vôbec dôveryhodne a medzinárodné spoločenstvo ich neakceptovalo. Vrhali zlé svetlo na jednu z víťazných mocností - Sovietsky zväz, ktorý jednoducho pripísal zločin fašistickému Nemecku. Navyše väčšina členov medzinárodnej komisie po skončení vojny, obávajúc sa o vlastný život, vyhlásila svoje pôvodné závery za vynútené a neplatné. Profesor Šubík však svoje závery neodvolal a zomrel v emigrácii v USA (v roku 1982) bez pocitu, že pravdu pozná a akceptuje celý svet.

Michal Babiak sa pri koncipovaní postavy doktora Šubíka sústredil práve na zvnútornenie týchto súvislostí. Vonkajší politický a mocenský tlak, ktorému bola Šubíkova osobnosť vystavená, v skratke ironicky ilustroval v krátkych epizódnych dialógoch postáv Generalissima (*Michal Monček*) a Führera (*Štefan Richtárek*), v ktorých si obaja blahosklonne, dokonca s akýmsi skrytým vzájomným pochopením, predhadzujú nie príliš voňavú pomyselnú guľôčku svojich „obrovských“ pomätených a smiešnych, ale pritom smrtonosných ideí. Nimi akoby dávali základný rozmer svetu, teda scéne vyskladanej z nevzhľadných surových debien či rakiev. Smrť preto nevytvára iba pozadie pre život, ktorý sa odohráva na scéne výlučne v jej tieni, smrť sa svojou permanentnou neprirodzenou prítomnosťou dokonca stáva neod-

deliteľnou organickou súčasťou života. Preto smrť nevytvára ani prirodzenú hranicu, ktorá by prerušovala dialógy či monológy postáv. Ich (prítom) vždy citlivo odlišný prehovor pokračuje aj za touto hranicou. Určite ide aj o symbolicky zvecnenú podobu profesie patológa, ktorý dostáva „odpovede“ už iba od tých, čo sa navždy odmlčali, ale aj o súvislosti, ktoré do bezprostrednej prítomnosti nemožno uzavrieť. Nasvedčuje tomu aj postupne stupňované zúfalstvo poľského vojaka (*Ján Kuráž*), ktoré sa ho zmocňuje zoči voči absurдите vlastnej nečakanej, nezodpovediteľnej a úplne nezmyselnej násilnej smrti. Akoby už ono samé napovedalo, že nárok obete na spravodlivé vysvetlenie jej zmyslu nie je možné obísť. Metaforicky sa stáva dôležitým motívom Šubíkovej svedomia. Sporadická intervencia minulého a už nejstávajúceho do prítomnosti iba dokresľuje a zvyrazňuje absurditu skutočnosti, v ktorej sa hlavná postava ocitne. Rozlíšenie reality a zdaní však autor vždy dôsledne zachováva a divák nie je ani v jednom momente zmätený. Striedanie a prelínanie odlišných časových plánov je funkčné, umožňuje paralelne s existujúcou dejovou líniou objavovať hlbší meditatívny rozmer hlavnej postavy. Navyše dovoľuje nenásilným spôsobom integrovať do deja viac symbolických či abstraktných postáv, ktorých početné interakcie divákovi samotnému umožňujú samostatné hľadanie otázok a odpovedí.

Aj keď medzi týmito a „druhým“ svetom zostáva len tenká imaginárna čiara, autor ju akcentuje, a hranica medzi živým a neživým sa spontánne premieta na dno samotného pekla. Práve na tomto rozhraní sa pohybuje Kerberos (*Jozef Bujdák*), ktorý nestelesňuje nijakým spôsobom dôstojný prechod medzi „majestátom“ života a „majestátom“ smrti. Ide skôr naopak o animalitu a primitivizmus každodenného naivného vedomia, prijímajúceho všetky stránky života okrem fyzickej slasti s úplnou ľahostajnosťou. Kerberos, teda v tomto prípade akýsi samozvaný a preto celkom falošný „strážca“ mŕtvych, odkrýva svet nivelizovaných hodnôt, v ktorom narastá priestor pre iracionálne motivovanú brutalitu, cynizmus a ničím nehatené násilie. Napríklad ako zriadenec patologického ústavu zahŕňa doktora Šubíka prívalom špiny, v akejsi pozícii vlastníka či vládcu sveta, v ktorom už zdanlivo nie je možné vládnuť – tvoria ho napokon iba mŕtve telá. Aj tie však dokáže pochopiť len ako súbor ešte stále „užitkových“ vecí (napr. v nechutných narázkach na Šubíkovu nekrofilii a pod.). Aj mŕtvi uspokojujú určitú, i keď morbidnú ľudskú potrebu. Tento čisto inštrumentalistický či utilitárny postoj, ktorý Kerberos zaujíma voči „svojim“ mŕtvym, ho vedie k rovnakému zaobchádzaniu so živými. Príznačný pre tento rozmer postavy je i neskorší výstup, v ktorom znásilňuje Poéziu. Aj v inej podobe, v podobe personifikovanej brutálnej moci si zachováva „tvár“ i pôvodný charakter. Odpoveď na otázku či táto tvár a jej atribúty ženú živých viac k tomu či onomu svetu nemôžeme dostať, pretože postava Kerbera tento reflexívny postoj a priori vylučuje. Je ako jeho mytologický pravzor - všetky jeho hlavy vyrastajú z toho

istého obľudného psieho tela. Alebo z tela príslušných mocenských inštitúcií.

Vo svojom najhlbšom určení však Kerberos reprezentuje pre Šubíka (*Ladislav Hrušovský*) jeho vlastnú prítomnosť. A práve tá je (pre neho) konštantne tragická. Prispôobil sa jej aj Hrušovského pôsobivý, zdanlivo úsečný a navonok diskretný prejav, pomocou ktorého sa mu však vierehodne podarilo prispôbiť pevný morálny postoj postavy náročnému stretu s početnými stiesňujúcimi údermi vonkajších okolností. Pod nepredstieraným resignovaným smútkom protagonistu vďaka tomu možno bezprostredne cítiť jeho bohatý, i keď bolestný a strastiplný vnútorný život.

Najhlbšie poryvy jeho ducha vystupujú na povrch opäť v personifikovanej podobe Poézie (*Andrea Karnasová*). Nemožno pochybovať o tom, že emotívne ladený skvelý prednes autentických básnických textov Andreja Žarnova v celkovej kompozícii drámy dovtedy civilnú podobu doktora Šubíka definitívne doplní o básnický rozmer. V kontrastnej línii k manželke (*Edita Borsová*) a naznačenom rovnako hlbokom vzťahu k Poézii sa vlastne odkrývajú možnosti posunúť reč k svojmu vlastnému poslaniu, teda k láskyplnému prehovoru k druhému človeku; k vyšším sféram, s ktorými Šubíka spája viera a napokon k tomu, čo by malo byť v danej chvíli vlastným poslaním reči – k pravde. Bolo by pritom možné očakávať, že Poézia zostane čistou a nedotknutou entitou odkázanou na netelesný život vyšších ideí, ale autor ani v tomto prípade neskĺza do tohto kliše neskorého romantizmu. Naopak, je dôsledný aj v tomto momente. Aj túto postavu privádza naturalistickým spôsobom k tenkej línii rozhraničujúcej bytie a nebytie a necháva ju v expresívnej scéne prejsť peklom. Pri tejto scéne vôbec nepripúšťa dvojznačný výklad: reč je organicky spätá so životom a násilie páchané na živote ju preto nemôže minúť. Umlčanie reči a koniec života pre básnika nikdy nemôže predstavovať podstatný rozdiel.

Reč, ako sa to v tomto konflikte snaží deklarovať brachiálna moc, si možno aj vynútiť, prípadne ju priv-

iesť k mlčaniu, premeniť ju na ticho kozmického prázdna. Ak sa pravda upne k takej krehkej entite, akou je život jednotlivca, potom treba vedieť, že ani v týchto priestoroch nie je vždy celkom bezpečná. Stáva sa bremenom, ktorého by sa jednotliviec mal bezprostredne zbaviť, pretože pôsobí proti jeho životu, pretože privoláva jeho smrť.

Ak sa hodnoty relativizujú, význam pravdy sa rozplýva a je nepoznatelná. Pravda je vlastne aj celkom nezmyselná. Presné váhy politického pragmatizmu položia na jednu miskú štyritisíc alebo pätnásťtisíc mŕtvych, na druhú však šesť miliónov. K výsledku takéhoto zvažovania „pravdy“ potom už niet čo dodať. Ak je záujem moci (štátu, verejnosti) v danej chvíli iný, už nikto onú „menšiu“ pravdu nepotrebuje. A nikto ju ani nechce. Ide o veľmi pôsobivú metaforu moci, pretože bytie sa povahou reči, v ktorej ono samo súvisí s pravdou, zdanlivo môže prechýliť do nebytia a stroskotať v ničote. Je to dvojznančná otázka, pretože, príliadnuc k vnútorným motívom protagonistu, nepravda môže mať ten istý efekt. Ide, podľa môjho názoru, aj o najzložitejšiu otázku, ktorá sa v danom kontexte hry týka charakteru protagonistu a jeho vôle, pretože pomocou nej vstupuje do hry etický rozmer postavy vo vyhrotenej a dramaticky grandióznej podobe.

Ak by bola pravda iba dielom slov, bez akejkolvek súvislosti s bytím, čo by potom viedlo moc k tomu, aby po takej „malej“ pravde pátrala a pokúšala sa ju eliminovať? Iba niečo, čo sa v reči moci najľahšie zoadeje do pláštika verejného záujmu, prípadne sa skryje do formy štátneho tajomstva. Pretože moc vždy cíti, že pravda, akokoľvek je „malá“, predsa ohrozuje pokoj, vzbudzuje vášne, vyvoláva „negatívne postoje k zriadeniu“. Ale ako je potom možné, že to všetko je v pôsobnosti takej „malej“ pravdy natoľko bezvýznamného individua? Čo vedie titanského obra konsolidovanej, víťaznej a perspektívnej spoločnosti k tomu, aby sa usiloval aj celkom „drobnú“ pravdu ponoriť do večnej tmy spolu s jej nositeľom? Nepochybne práve ten moment, v ktorom pravda vyjavuje svoju tajomnú súvislosť s bytím. Moc sa

práve v „malej“ pravde zhladla bez masky a odrazu aj bez svojej „veľkej“ pravdy. Jej „veľká“ jasná pravda je odrazu akási ufuľaná a úbohá. Moc je prinútená hľadiť priamo do svojej skutočnej tváre, spoznáva v nej svoju esenciu, lebo práve „malá“ pravda sa stala čriepkom zrkadla, v ktorom sa odrazil celý jej svet. „Malá“ pravda, už tým, že kdesi jestvuje, akoby sama sebou tej „veľkej“ pripomínala: „Toto si ty!“ Nechuťou odhaliť zločin sa spoločnosť stáva spolupáchateľom. Často nevdojak. Často vedome a dobrovoľne. Ale zločin svedčí o prítomnosti zločincov vždy.

Práve tejto situácii zodpovedá rozpoloženie i konanie doktora Šubíka v rozhodujúcich záverečných momentoch drámy. Nemôže si klásť otázku iným spôsobom. O správnosti postoja mu nemôže povedať nikto nič – okrem svedomia. Postava poľského vojaka, ktorá sa mu sprítomňuje tentokrát v príznačne slávnostnej a čistej uniforme, je obrazným tvarom práve tejto nevypovedanej, ale stále prítomnej etickej výzvy.

Pri tvorbe i inscenácii hry mal autor i režisér Michal Babiak dve obrovské nevýhody. Prvá vyplývala z toho, že dráma sa vzťahuje k skutočnej osobnosti; druhá z toho, že osobnosť básnika Andreja Žarnova sa stráca pod päťdesiatročným nánosom nesmierne účinnej, nekompromisne jednostrannej a opakovanej negatívnej propagandy. Preto nie je možné predpokladať, že by divák neprichádzal sledovať hru s určitou nedôverou alebo skepsou. Michala Babiaka to prinútilo na pomerne malej ploche sústrediť pomocou umeleckých prostriedkov veľké množstvo objasňujúcich faktorov, ktorých suchý výpočet by divadelnú podobu drámy enormne zaťažil a deštruoval. Domnievam sa, že sa napriek tomu s takmer s matematickou presnosťou sústredil na najdôležitejšie momenty básnikovho skutočného života tak, aby v dráme bolo možné nájsť jeho dôstojnú podobu. Výsledkom je intímne ľudsky pochopený, úspešne dramaticky i divadelne spracovaný osud jedného slovenského básnika, ktorý sám osebe predstavuje účinné filozofické posolstvo o zodpovednom a bytostnom vzťahu jednotlivca k pravde. Pravdu o Katyňskom lese zverejnila federálna bezpečnostná služba (predtým KGB) až po rozpade Sovietskeho zväzu: v roku

## Jeden zo zabudnutých

*Kobela, A.:*

*Leopold Altus.*

*Básnik, pedagóg*

*a kultúrny pracovník.*

*Žilina: Žilinská knižnica, 2005.*

Na dnešnom „porevolučnom“ Slovensku sa, žiaľ, stalo pravidlom, že publikácie, ktoré nie sú orientované čisto komerčne, len s najväčšími ťažkosťami vychádzajú na svetlo sveta. A čím hlbšiu ideu nesú, tým väčšia pravdepodobnosť, že nevyjdú vôbec.

Medzi zabudnuté postavy literárneho a národného diania patrí o.i. aj *Leopold Altus*, bývalý stredoškolský profesor, literát a národný buditeľ. Práve jeho portrét prináša v skromnej monografii historik Adolf Kobela z Bolešova. Práca obsahuje aj Altusovu bibliografiu, ako aj viaceré obrazové prílohy.

Altus bol rodákom z Považskej Teplej (1908). Absolvoval Štátne reálne gymnázium v Žiline, Učiteľský ústav

v Spišskej Novej Vsi a od roku 1929 nastúpil učiteľskú „kariéru“.

Žilinské gymnázium odchovalo mnoho známych osobností – na jednej strane J. Kostru, I. G. Orlova, no žiaľ, vyšiel odtiaľto aj smutne známy bolševik Štefan Bašťovanský, ktorý po vojne neváhal ničiť životy aj svojim bývalým priateľom a spolužiakom zo školských lavíc.

Atmosféra 1. ČSR umožnila mnohým študentom aj duchovný rozlet – už v 20. rokoch sa zo žilinských stredných škôl sformovala skupina mladých literátov, ktorá si dala názov POSTUP (úradne zaregistrovaná roku 1931). Jej aktivity len získali príchodom R. Dilonga do Žiliny v roku 1929. Citlivé duše mladých sa pokúšali zachytiť aj neutešenú súdobú realitu – sociálnu biedu, čechoslovakizmus a najrôznejšie iné krivdy. Práve Altus bol jedným zo zakladajúcich členov a činiteľov POSTUP-u.

Ako básnik síce poetickú dokonalosť nikdy nedosiahol, no jeho ľudské a profesijné kvality vynikli v iných

oblastiach – najmä v pedagogike a výchove mladej, národne orientovanej generácie, chcel „*vštepovať lásku k dobrej knihe ... k histórii svojho národa*“ (s. 38).

Po rôznych učiteľských medzistaniaciach zakotvil roku 1939 na Štátnej meštianskej škole v Závodi a bol menovaný za jej riaditeľa. V roku 1941 vydal so sestrou Margitou *Prehľad všeobecných dejín* – knihu, ktorá sa stala učebnicou dejepisu na meštianskych školách.

Nové, „ľudovodemokratické“ zriadenie však urobilo koniec jeho záslužnej činnosti. Bol prepustený zo školských služieb a perzekvovaný. Len nakrátko sa mohol ešte raz vrátiť ku svojej láske – školstvu a žiakom – a to v roku 1948, odkiaľ bol definitívne odstavený o dva roky.

Je oceneniahodné, že aj v dnešnej dobe sa nájdú autori a vydavatelia, ktorí sa aspoň skromnou mierou snažia pozdvihnúť duchovné hodnoty spojené so životom nášho národa v minulých desaťročiach. Dúfajme len že nájdú aj svojich pokračovateľov (či aspoň či-

(Dokončenie z 1. strany)

Okrem toho vystupuje v role svedka a súčasne sudcu, ktorý všetko videl, všetko počul, všetko preskúmal a všetko vzal do úvahy, každú poľahčujúcu, ale i priťažujúcu okolnosť. Tento jav svedčí o prekvapujúcej skutočnosti, že nie človek má zákony, ale zákony majú človeka. Nie on je ich pánom, ale ony ovládajú jeho. Sú v ňom, no nemôže ich manipulovať, lebo sa v ňom ozývajú prostredníctvom rozsudku svedomia. Človek môže zákony prestupovať alebo ignorovať, ale nie eliminovať. Taká je ich povaha a takú hranicu má ľudská sloboda.

A akú rolu tu hrá spoločnosť?

To závisí od toho, či ide o človeka s vyformovaným svedomím, alebo o dieťa či mladého človeka vo výchovnom procese, alebo napokon o príslovečného človeka z ulice, ktorý z toho alebo onoho dôvodu si nikdy seriózne nepoloží otázku mravného dobra a zla, prípadne svojej zodpovednosti pred nejakým „hlasom zvnútra“, alebo priamo pred Bohom.

V prvom prípade vplyv danej historickej spoločnosti alebo duch doby nemajú nijaký vplyv na súd svedomia človeka rozumne uvažujúceho a vedomého si svojej zodpovednosti pred svedomím. Ustráži si svoju vnútornú nezávislosť. V prípade, že sa pre svoje svedomie dostane do konfliktu so spoločnosťou, berie na seba riziko všetkých následkov, je presvedčený, že sa treba riadiť vlastným svedomím, lebo za ním stojí sám jeho Pôvodca – Boh Stvoriteľ.

V druhom prípade sa preberajú názory a módné trendy určitej historickej spoločnosti a jej kultúry, prípadne pakultúry. Deje sa to úplne spontánne a človek iba sem-tam pocíti, že sa vlastne stále iba prispôbuje. Ale aj keby si to neuvedomil, časom si ponesie následky diktátu spoločnosti, ktorý ide nezriedka proti jeho najvlastnejším -lebo vyšším, duchovným – záujmom. Kardinál John Henry Newman koncom devätnásteho storočia charakterizoval súčasný - a dodajme i dnešný - liberalizmus ako „volnomyšlienkársku nezávislosť“. Liberáli najrozličnejšej proveniencie sa podľa neho vždy zhodnú v jednom: že svedomie nie je nič iné ako dajaký „moral sense“ či „sense of duty“, alebo napokon ako gusto robiť niečo tak, či onak, čiže ako to momentálne niekto vníma (pozri Idea of an University, London 1957).

Newman už ako mladý človek pochopil, že v mravnom živote sú vlastne dôležité iba dve veličiny: „ja a môj Stvoriteľ“, čiže moje svedomie a môj Boh. „Svedomie je životný proces Boha v nás“, a „Vo svedomí človek osobne stretáva Boha ako osobu“ (pozri E. Przywara, Kierkegaard-Newmann, v: Newmann Studien I, s.92 a nasl.). Newmannom kritizovaný liberalistický názor bolo treba spomenúť, aby sme identifikovali pôvod názorov na riešenie problému závažnosti či nezávažnosti svedomia v New Age, v súčasnom najmocnejšom tiež-duchovnom hnutí, ktoré pozmetalo zo všetkých dvorov sveta pochybné prvky či útržky všetkých možných i nemožných filozofií a náboženstiev najrozličnejšieho pôvodu a obsahu, ale sotva dajakú ich pravdu. Svedomie, ako bezprostredná norma rozhodovania či konania, je bezpodmienečne záväzná „Pre toho, kto sa presvedčil o pravdivosti niektorých“ základných metafyzických princípov, je dôvod jasný - svedomie samo od seba poukazuje na Prvú príčinu ktorú sa tým stáva konečnou, a či absolútnou normou ľudského správania.

Po tomto úvode späť k téme rozpravy: pôvod svedomia. Táto otázka je neporovnateľne novšia ako otázka svedomia samého. Predmetom diskusie sa stala až vtedy, keď sa pre tento druh problémov vytvorili predpoklady. To platí o všetkých hodnotách. Stávajú sa problémom, až keď sa dostali do krízy alebo sa stali predmetom niživej kritiky. Konkrétne: doba pre diskusiu o podstate a pôvode svedomia bola zrelá až vtedy,

keď sa všeličo o svedomí a jeho závažnosti začalo spochybňovať, alebo otvorene popierať. Všetky názory a hypotézy, špeciálne o pôvode svedomia sa v konečnom dôsledku dajú zaradiť do dvoch kategórií: mravný inatizmus a mravný pozitivizmus.

Mravný inatizmus by sme mohli v krátkosti charakterizovať ako neproblematické, spontánne presvedčenie, že svedomie i s jeho obsahom je jednoducho danosťou prirodzenosti, niečím vrozeným. Za mravný pozitivizmus zasa možno a treba pokladať mienku či teóriu, že svedomie ako také a všetko, čo zahŕňa, nie je nič iné, ako dar či požehnanie výchovy.

Proti inatizmu sa v devätnástom, ale najmä v minulom storočí veľa písalo a ešte viac hovorilo. Rozličné antropologické disciplíny denuncovali jeho slabé stránky. Všetci sa pritom odvolávali zväčša na nové vedné disciplíny: etnológiu a psychológiu. Veľkí cestovatelia, medzi ktorými boli často aj etnológovia, nielen že konštatovali u niektorých primitívnych národov či kmeňov hlboké rozdiely v mravných, či tzv. mravných úsudkoch, postojoch a pocitoch, ale dokonca vraj i to, že ľudom na najnižšom stupni vývoja chýba akákoľvek stopa po mravnom cite, zážitku či príkaze. Z toho sa v etike vyvodzovali dôsledky, že mravný inatizmus čiže svedomie ako vrozený orgán mravnej povahy nejestvuje, inak by aký-taký stupeň mravného citu či intuície mravného zákona nemohol chýbať ani u jedného človeka, kmeňa či národa.

Inatizmus však mal a má svojich najradikálnejších odporcov v psychológoch a sociológoch. Podľa nich to, čo sa nazýva prirodzeným mravným zákonom či prirodzeným právom, alebo hlasom Božím, nie je nič iné, ako diktát spoločenského „nad-ja“.

Pôvod svedomia treba vraj hľadať v represívnych technikách, ktorými rodičia, vychovávatelia, učitelia, vládcovia - skrátka autorita pôsobila na podriadených tak a dovtedy, kým sa jej nepodarilo vytvoriť v nich určitý druh psychickej reaktivnosti, čosi také ako vyšší inštinkt s nárokmi na nekompromisnosť, záväznosť a absolútnosť. Podľa tejto teórie človek kultúrnej spoločnosti jednoducho pociťuje ako dobré a mravné, resp. ako zlé a nemravné to, čo za také pokladá historická spoločnosť, v ktorej sa narodil a v ktorej ho vychovali a všestranne vymodelovali. Z toho samozrejme logicky vyplýva, že etika nie je nič iné ako etos v širšom zmysle slova.

Mravný pozitivizmus dostal silný impulz od Freuda. On a po ňom svorne všetci jeho stúpenci sa vehementne postavili proti inatizmu, a vôbec proti akémukoľvek „mravnému a priori“, či „miestodržiteľovi Absolútna v človeku“.

Freud však nebol taký fanatik, aby jav svedomia jednoducho popieral, alebo mu odopieral jeho zakorenenosť v človeku. Ba nepopieral ani nároky mravného citu v človeku. Prípúšťal, že jestvuje čosi také ako svedomie - u jedného viac, u iného menej vyvinuté. Tvrdil však, že jestvujú aj ľudia, ktorí ho nemajú.



S argumentmi etnológov a psychológov nie je možné v krátkosti sa vysporiadať. Čo tu naznačím, bude skôr vytýčenie smeru kritiky ako samotná vecná kritika. Hneď však podotýkam, že pozícia tradičného inatizmu - ktorý často zachádza až do naivnosti a prehliadaniu tých skutočností, ktoré psychológia a sociológia za pomoci etnológie dávno denuncovali - je neudržateľná. Čo z neho možno, ba treba brať vážne do úvahy, vyplynie už zo samej kritiky etického pozitivizmu.

Tvrdenie prvých etnológov o národoch bez mravného citu sa vďaka novším výskumom stalo sporným. Vďaka ďalším cestovateľom, misionárom a etnológom vieme, že aj národy či kmene na najnižšom stupni kultúrneho vývoja predsa majú svoj či svojský, i keď „primitívny“ mravný cit, kódex, či poriadok, aj keď nie ten náš, ktorý v tej alebo onej forme darom u nich hľadáli prví etnológovia. O argumentoch sociológov a psychológov možno povedať čosi podobné. Po hlbšom spoznaní toho, na čo sa odvolávali, stratili čiastočne alebo i celkom svoju, podľa nich neotrasiteľnú pádnosť.

Ich odvolávanie sa na psychické mechanizmy javí sa dnes mnohým ako číra hra so slovami, lebo svedomie sa nedá nikomu ani naočkovať, ani ho nemožno v človeku jednoducho anulovať. Okrem toho predstaviteľia spomenutých vedných odborov ostali dlhší odpoveď, kde sa nabral ten imperiózny moment, ktorý je akoby pečatou mnohých úsudkov svedomia. Oni prví si predsa museli uvedomiť, že človeku sa nedarí dostať ho pod kontrolu, ovládnuť a zmanipulovať, a tým menej eliminovať. Dôkazom toho je skutočnosť, že napr. nijaký človek nie je schopný ovplyvniť alebo odvolať rozsudok svedomia ani vtedy, keď tvrdo svedčí proti nemu. Čo by človek neraz obetoval, keby si od neho mohol vynútiť miernejší súd alebo umlčať ten vnútorný hlas, ktorý mu vyčíta udajne zlý či skutočne zlý život.

Koľko sa psychiatri natrápia s človekom, aby dezintegrovali jeho „svedomie“, prípadne zmiernili jeho káravé hlasy. Psychoanalýza a psychosyntéza osvetlili mnoho súvislostí, zdôvodnili mnohoraké závislosti poznaných i

kapitalistickej a socialistickej. Mravnosť, ako koniec-koncov všetky tzv. duchovné javy, nie je vraj ničím iným ako odrazom ekonomickej situácie danej epochy.

Zástancovia „jedinej správnej filozofie“ sa však dopustili zásadnej nedôslednosti. Ak je mravnosť - podľa nich - čosi relatívne k danej epoche, prečo sa zrazu v epoche socializmu mení na čosi absolútne, neomylné nepochybné a všeobecne platné? Ide azda o dajaké vyššie osvietenie, čosi posvätné, alebo nahradila trojica Marx, Engels a Lenin tu Najsvätejšiu? Marxisti si nikdy nepoložili otázku, prečo sa tento vývoj naraz zastavil. Skončilo tu azda všetko ľudské a začalo nadľudské? Každodenná skúsenosť exmarxistických štátov by sa skôr klonila k inej predpone - „pod“. Filozofa však zaujíma i čosi iné. Ak sa dosiahol vrchol ľudského vývoja, a tým aj etiky, v čom vlastne spočíva špecifickosť marxistickej etiky? Ak sa i tu aplikuje princíp niekdajšej jedinej pravdivéj filozofie, tak by aj ona mala byť iba odrazom danej ekonomickej situácie.

A vskutku i je. Tak ako všetko spelo k totálnemu ekonomickému rozkladu a krachu, tak možno hovoriť aj o etickom úpadku občanov socialistickej spoločnosti. Len čo pukli obruče, ktoré ju držali pokope, vyšlo najavo to, čo dnes ľudia plní dezorientovanosťou, bezperspektívnosťou a zavše i strachom. Kresťanská filozofia zavrhuje extrémne pozície tak inatizmu, ako i mravného pozitivizmu, zhodnocuje však aj ich prínosy k riešeniu problému. S inatizmom pripúšťa, že v každom kmeni či národe možno konštatovať prinajmenšom čosi také ako rudimentálny „mravný cit či zákon“, ktorý je kritériom dobra a zla, toho, čo je dovolené a čo nie, ba viac, ktorý vyžaduje dobro odmieňať a zlo trestať apod. Ako sme už povedali, Tomáš Akvinský, nadväzne na stoické učenie nazve svedomie synderézou: „habitus primorium principiorum“. Mohli by sme to asi takto opisne pretlmočiť: ide o trvalé bezprostredne či neposredkovane poznanie základných mravných zákonov ľudského konania.

Človek sa podľa Tomáša a súčasnej kresťanskej filozofie nerodí s mravným systémom či kódexom základných pra-

vidiel mravného poriadku, nezávislého od kultúrnej vyspelosti danej spoločnosti a od rodinnej výchovy, teda prostredia, v ktorom, najmä v mladosti, rástol a dospieval v zmysle základného zákona každej ľudskej mysle: že dobro treba robiť a zlu sa treba vyhýbať. Výchovou sa tento princíp spolu s vlohami takpovediac aktivizuje podobne ako hovorená reč aktivizuje dieťa, aby sa naučilo hovoriť. Je na to do určitého veku naprogramované. Človek, otvárajúci sa životu, vhodnou výchovou a vďaka rozumu, ktorý sa spolu s ním vyvíja, uvedomí si spomenutý základný mravný zákon a jeho bezpodmienečnú platnosť, nepodliehajúcu nijakým zásahom ani vlastného ja, ani diktátu spoločnosti.

K danostiam nášho povedomia v tomto ohľade patri, že rozum človeka otvárajúceho sa svetu, poznáva čiastkové mravne pravdy v ich všeobecnej imperatívnej závažnosti ako aplikáciu či špecifikáciu základného mravného zákona. Napriek tomu, že ich nadobudol rozumovým spracovaním vlastnej skúsenosti, majú, opakujem, bezpodmienečnú platnosť. Kresťanský názor na pôvod a podstatu svedomia sa nedá stožtožniť ani s inatizmom v užšom zmysle ani s mravným pozitivizmom Sociologického alebo psychologického rázu.

Filozof si takto ušetrí ťažkosť pochopiť a vysvetliť, ako môže byť človeku vrozený napr. zákon alebo dokonca jeho analytická aplikácia na konkrétnu skutočnosť. I tu platí metafyzická zásada scholastiky, že sa na vysvetlenie potrebné danej skutočnosti nesmie postulovať viac, ako je nevyhnutné. Prv než by sme urobili ďalší krok na dlhej ceste od synderézy po plne vyvinuté svedomie, spočívajúce v správnom úsudku o dobrej alebo zlej povahe určitého činu, venujme pozornosť principiálne inému spôsobu vysvetlenia pôvodu svedomia.

Kardinál Jozef Ratzinger pred časom (Svedomie a pravda, Osservatore Romano v nemeckej reči, 29. 3. 1991) prekvapil učený svet alternatívnou teóriou na vysvetlenie vzniku mravného súdu, úsudku alebo až svedomia v protiklade so stoicko-tomistickou synderézou. Skúsme v krátkosti predstaviť jeho myšlienkový chod. Pojem synderézy treba pokladať za nejasný, ba dokonca za prekážku v úsilí o pochopenie podstaty svedomia, tvrdí Ratzinger. Bez toho, že by chcel „vstúpiť do filozofickej diskusie“, navrhuje, aby sa „problematické slovo“, synderéza nahradilo „omnoho jasnejším“ výrazom platónskeho pôvodu: „anamnéza“ (spomienka, pamäť). Je podľa neho „nielen rečovo jasnejší“, „filozoficky hlbší a čistejší“, ale predovšetkým harmonizuje so základnými motívmi biblického myslenia a biblickej antropológie.

Anamnéza podľa Ratzingera znamená presne to, čo Pavol vyjadril v druhej kapitole Listu Rimanom takto: „A keď pohana, ktorí nemajú zákon, od prírody robia, čo zákon požaduje, hoci taký zákon nemajú, sami sebe sú zákonom. Tým ukazujú, že majú požiadavky zákona vipsané vo svojich srdciach.“

Ten istý zmysel autor teórie anamnézy pripisuje aj článku mníšskej regule sv. Bazila: „Láska k Bohu spočíva nielen v nejakej zvonka uloženej disciplíne, ale je konštitučne vsadená do našej intelektuálnej podstaty ako schopnosť a nevyhnutnosť.“ Potom ju sv. Bazil bližšie charakterizuje ako „iskru Božej lásky skrytú v našom vnútri“. Bazil dobre poznal, pripomína Ratzinger, Jánovu teológiu, podľa ktorej láska spočíva v zachovávaní príkazov. Z toho sa dá usudzovať, že iskra lásky nie je nič iné ako „schopnosť a ochota zachovávať všetky Božie príkazy“, vložené do ľudského vnútra. Tieto príkazy by teda neboli ničím „naneseným zvonka“. V tom istom zmysle možno podľa Ratzingera chápať aj Augustínov výrok: „Nemohli by sme uzatvárať, že jedno je lepšie ako druhé, keby sme nemali v sebe vštepené základné kritérium dobra“. Ratzinger z toho usudzuje na „ontologickú vrstvu fenoménu svedomia“.

Podľa neho jestvuje čosi také ako „prapamäť“ na dobré a pravdivé, tvoriace akúsi dvojjednotu. Človek by teda aj z tohto hľadiska bol stvorený na Boží obraz. Takto chápaný anamnézu, patriacu k ľudskej prirodzenosti, nemožno charakterizovať ako „pojmovú artikulované poznanie...“, ale je takpovediac vnútorným orgánom, schopnosťou znovu spoznať“. V styku s danou skutočnosťou človek akoby zachytil echo vnútra svojho ducha, znejúce v zmysle „to je ono, na to vskutku poukazuje moja podstata a to si želim“. Ratzinger zakončí svoju argumentáciu: „V tejto praintuícii vôle Stvoriteľa, s ktorou sa stotožňuje naša existencia, spočíva právo misii a súčasne možnosť ich úspechu. Evanjelium smieme, ba musíme ohlasovať pohanom, lebo kdesi v hĺbke naň čakajú (pozri Iz 42, 4)“. Misionárska činnosť je odôvodnená vtedy, keď jej adresáti sa pri počutí slova evanjelia na čosi tušené rozpamätajú a povedia: Áno, to je to, na čo sme čakali.“ Toto poznanie sa nachádza vo všetkých kultúrach a vyvíja sa o to čistejšie, čím menej ho deformuje civilizačná svojvôľa. Čím väčšmi človek žije v bázni Božej - tu sa treba rozpamätáť na prípad Kornélia (Sk 10,34) - tým konkrétnejšie a jasnejšie sa táto anamnéza prejavuje.

Anamnéza vložená do nášho vnútra potrebuje zásah zvonka, aby si mohla uviesť samu seba. Nepociťuje to však ako niečo protirečivé, ale ako niečo „na ňu zamerané“. Má teda funkciu „maieutickú - pôrodnopomocnú“. To, čo prichádza zvonka, nachádza echo v jej vnútri. Takto sa aktivizujú mravné vlohy, či vlohy mravnosti a ich otvorenosť pravde, ako sme hovorili vyššie. Kardinál Ratzinger chápe svoj názor, či teóriu o anamnéze nielen vo vzťahu k jednotlivcovi, ale aj k spoločenstvu, a hovorí, opierajúc sa o Jánovu teológiu o intuitívnom „my“ veriacich.

Uhrne by sme o pôvode svedomia mohli povedať asi toto: jestvuje čosi také ako „kompromisné“ riešenie otázky pôvodu a podstaty svedomia, v ktorom sa berie do úvahy tak inštancia inatizmu (synderéza, resp. anamnéza), ako aj inštancia vplyvov zvonka a či zástož výchovy v rodine a spoločnosti.

Samozrejme, nejde tu o kompromisné, ale o pôvodné, už Akvinským načrtnuté riešenie problému. V priamom alebo nepriamom vzťahu k riešeniu, ktoré sme v krátkosti načrtli, je však aj iný komplex konkrétnych otázok, či problémov, ktorým sa neslobodno vyhýbať najmä dnes, v novej historickej fáze: V podstate ide o problém praktický, konkrétny, ktorého závažnosť či osudovosť sa nikdy neberie do úvahy: výchova svedomia. Riešením tohto problému sa dostávame z filozofickej reflexie na pôdu filozofovania každého premýšľajúceho človeka, toho filozofovania, ktoré je aktuálne vždy a všade.

Vráťme sa teraz k otázke vytvárania úsudku či súdu svedomia. Ale nie v jeho operatívnom aspekte, čiže ako sa uskutočňuje, ale podľa akých kritérií sa vytvára. Ak sa ich podarí definovať, veľmi to pomôže vychovávať, aby vedeli, čoho sa musia vystríhať a na čo treba pri výchove kľásť dôraz.

Prvú otázku v tomto smere by sme mohli takto formulovať: Čo sa má v praxi, v každodennom mravnom úsilí pokladať za správne a smerodajné alebo všeobecnejšie, podľa akých kritérií sa má vytvárať súd o mravne pozitívnej alebo negatívnej povahe daného činu.

Odpoveď nie je v podstate ťažká, kým sa operuje s čírymi princípmi. V tomto zmysle možno povedať, že určité kritérium - alebo jeho konkrétny výraz v mravnej norme či zákone - je pre človeka vtedy záväzný, keď to zodpovedá jeho prirodzenosti či podstate

ľudskej osoby ako takej a jej spoločenskému založeniu. Konkrétne: dobrým nazveme to, čo človeku ako jednotlivcovi i ako členovi spoločnosti napomáha k dokonalosti. Zlé bude zasa to, čo je v rozpore s jeho prirodzenosťou a či dokonalosťou ľudskej osoby ako jednotlivca i člena spoločnosti. Osvetlime to na príklade. Aby sme mohli stanoviť, čo je pre danú rastlinu alebo stromček dobré, resp. zlé, čo podporuje ich rast, vzhľad, schopnosť prinášať ovocie, treba často dlhé experimentovanie. Iba potom sa odpovie na uvedenú otázku: pre túto rastlinu je dobré, aby bola v chládku, vo vlhkom prostredí, bez veľkých teplotných rozdielov a pod. Podobne to platí aj pre človeka, keď ide o definovanie toho, čo je dobré alebo zlé. Ale definovať je jedna vec a žiť podľa toho druhá. Tu narážame na najhlbšie tajomstvo ľudskej bytosti, na slobodu. Jej treba pripísať, že človek to alebo ono spoznáva ako dobré a vhodné; ale nekoná, nežije podľa toho. Z tohto hľadiska možno v ľudskej bytosti pozorovať akýsi nevysvetliteľný neporiadok. To, čo je dobré, objektívne dobré, nie je pre neho vždy prítlačlivé a príjemné. A naopak, čo je pre neho prítlačlivé, pripadne krásne a príjemné, nie je vo všetkých prípadoch či v konečnom dôsledku objektívne dobré.

V človeku je niekoľko sfér napriek jednotnosti, ba takmer jednoliatosti jeho bytosti: sféra fyzická, sféra psychická a sféra duchovná. Navzájom sa síce prenikajú a vytvárajú akúsi trojjednotu, ale toto rozlišovanie má predsa svoj zmysel. A správne je i to, keď povieme, že čo je na úrovni tela príjemné a prijateľné, je človeku z duchovného hľadiska zväčš neprijemné a ťažké. Alebo naopak. Táto okolnosť má potom vplyv na to, že sa človek často kloní k tomu, aby to alebo ono definoval ako dobré alebo zlé iba vo vzťahu k tej alebo onej zložke či aspektu a stratil tak z dohľadu zložku inú, pripadne celok, prirodzenosť, osobnosť a jej cieľ. Príklad. Niektorá rád hra tenis. O vhodnosti tenisu nemožno vo všeobecnosti pochybovať. Ale ak človek preň zanedbáva svoje povinnosti - štúdium, povolanie, rodinu - tak nemožno povedať, že tenis je dobrý, ale nie pre neho. Keď ide o stanovenie toho, čo je vhodné alebo dobré pre telo, pre jeho zdravie, niet o čom diskutovať. Nanajvýš o tom, či a ako to konkrétne uskutočniť: napríklad plávanie, dlhé prechádzky a pod.

Ani vo sfére psychickej nieto v podstate veľa zásadných rozporov. Psychológia a psychiatria s relatívne veľkou zhodou vedia stanoviť, čo treba, aby človek ostal vyrovnaným, dynamickým atď.

Osobitnú ťažkosť predstavuje v tejto myšlienkovvej súvislosti oblasť ducha, jeho podstaty, jeho nadčasového zamerania a vecnej, transcendentnej zodpovednosti. Nie preto, že by to, čo je vhodné pre človeka v jeho telesnej alebo psychickej komponente muselo nutne odporovať záujmom ducha, ale preto, že požiadavka ducha nie je vždy príjemná a ľahká pre telesný a psychický aspekt ľudskej osobnosti. Ťažko opísať tento konflikt. Lebo ide vždy o jednu a tú istú bytosť. Každý však z vlastnej skúsenosti vie, čo sú to za drámy, keď si človek musí povedať nie, lebo mu „srdce“, svedomie, rozum, pripadne viera, skrátka duch, nedovoľuje to, kam ho ťahá jeho telo a duša či psychizmus. Čo robí ľudský život na zemi ťažkým, je práve tento rozpor v človeku. Pekné nie je vždy dobré a prijateľné, príjemné môže byť škodlivé a to, čo človek musí vziať na seba ako povinnosť a mravný príkaz, môže za určitých okolností vyžadovať i veľké obety, zväčš i život sám.

Aj rímsky básnik Ovídius vďaka intuícii veľkých poetov vytušil ten vnú-

torný rozpor v človeku, ale nevedel, odkiaľ pochádza: „Video bona proboque deteriora auten sequor - vidim dobro, prisviďčam mu, a predsa idem za zlým“

Trojica veľkých gréckych filozofov - Sokrates, Platón, Aristoteles, riešila problém spomenutých „troch sfér“ (telo, duša, či psyché a duch) požiadavkou čnosti, vlastných a potrebných pre každú z nich. Filozof, ktorý nepozná biblické Zjavenie, si tu nevie rady. Lebo nevie; že človek je tvorom padnutým. Preto nevie, odkiaľ tento neporiadok a rozpor v jeho bytosti. To priviedlo veľkého vedca a súčasne i filozofa B. Pascala k tvrdeniu, že realitická filozofia o človeku či antropológia nie je možná mimo kresťanstva.

Len ľudia osvietení hebrejsko-kresťanským zjavením vedia, že táto rozpoltenosť má pôvod v dedičnom hriechu prarodičov, a že teda treba rozoznávať medzi 'človekom prírody (Adamom pred pádom) a človekom historickým (človekom po páde Adama). Akú úlohu tu zohráva svedomie? To závisí od toho, či je vyvinuté, citlivé a vychované a ako. Lebo o vrodenných presných a neomylných, hotových a nenarušiteľných kritériách tu nemôže byť reči. Svedomie teda v konkrétnych situáciách reaguje podľa stupňa svojho vývoja. A ako sa vyvíja?

Vďaka výchove sa dieťa naučí aplikovať na dané skutočnosti základné zákony mravného poriadku. Najrozhodujúcejšiu úlohu tu zohráva rodina. V určitom zmysle možno povedať, že ju v tom nik nemôže nahradiť, iba ak by niekto vo všetkom suverénne zastupoval otca alebo matku, prípadne oboch. S mravnou výchovou, vyžadujúcou nezvyčajnú sebakontrolu a presnosť, vzdelanie a cieľavedomé vstúpanie mravných hodnôt, musí sa začať v útlom veku. Všetci ľudia dostali do vena schopnosť vyššieho, mravného života. Tieto schopnosti sa však - ako sme už povedali - musia, počnúc od útleho detstva, aktivizovať zvonka, v konfrontácii s konkrétnymi mravnými požiadavkami v každodenných situáciách. Deti ich nevnímajú na úrovni „diskurzívneho“ („od pojmu k pojmu bežiacemu“) rozumu, ale ich intuujú z danej situácie. Až keď mladí ľudia rozumovo dospeli, budú schopní uviesť si svoj zážitok, vysloviť, o čo ide, a pokúsiť sa mravne zhodnotiť danú situáciu tým, že si na daný skutok, životný postoj, ba i slovo a myšlienku poslušia takpovediac metrom princípu, či príkazu alebo zákazu, zdedených od spoločnosti.

Zdedený mravný princíp neskôr po zrelom uvážení prijímá za vlastný alebo ho odvrhne. Iba skrz-naskrz výnimoční ľudia - a takí sa rodia azda raz za tisícročie - boli schopní sami odvodiť jednotlivé zákony mravného poriadku pre seba a iných zo základného kritéria mravnosti. Čím väčšmi mladý človek rozumovo a vôbec psychicke a duchovne dospieva, tým väčšmi potrebuje mnohorozmernú pomoc tých, ktorí sú už mravne zrelí. Mravná výchova - ale skutočná výchova! - tvorí srdce celého výchovného procesu. Ak sa zanedbá tam - v rodine, v škole, na vyučovaní náboženstva, v kostole - nemožno hovoriť o výchove. A dôsledky sa vidia hneď v detstve. Čosi sa v duši dieťaťa neoploďnilo, neaktivizovalo, nevypestovalo, nevychovalo, nevycibřilo - i keď, azda vďaka napodobňovaciemu inštinktu, vyjadruje sa ako „vychované“, opakuje slová a zásady, ktoré sa mu mimovoľne dostali do uší. Ale to všetko má krátke trvanie a končí, keď mladý človek zanechá, čo je detské, a chce byť sám sebou. Vtedy sa jeho srdca a duše ľahko zmocnia zlé sklony, návyky a vášne, najmä ak bude žiť v mravne pochybnej spoločnosti.

Zmýšľanie dospievajúcich ľudí bude stálym pokusom racionalizovať svoje správanie, a nie naopak - posudzovať, súdiť ho na základe objektívne mravných princípov. Lebo čím väčšmi niekto mravne upadá, tým väčšie je nebezpečenstvo strácajúcej sa spätnej väzby skutkov na rozum a vôľu, čiže tým menej bude schopný jasne spoznať pravdu a prilipnúť k nej. Z psychopedagogického hľadiska je detstvo (asi do šiestich rokov) nesmierné dôležité obdobie. Vtedy sa kladú afektívne základy mravného života. Dieťa reaguje tým správnejšie, presnejšie a pohotovejšie, čím milovanejšia, láskyhodnejšia je osoba otca, matky, sestry, brata. Apel na rozum však nesmie chýbať ani v tomto veku. Realizuje sa nepriamo tým, že sa deťom pripraví radostné skúsenosti ako odmena za dobro, pravdu a spravodlivosť a nepríjemné skúsenosti ako reakcia na zlo. V ďalších vývojových fázach sa musí výchova k svedomitosti (srdce každej skutočnej výchovy) pohybovať po koľajniciach cvičenia, rozumového úsudku a pohotovosti vôle zamerať sa na spoznané dobro za pomoci vychovávateľa (rodičov alebo ich „zástupcov“), ktorého vychovávaný pre jeho láskyhodnosť prijíma ako takého. Takto sa zapojí do procesu vývoja svedomia celá škála pozitívneho citového života, najmä ak dospievajúci mladí ľudia majú stále pred očami modely správania, zodpovedajúce rozumom spoznanému dobru a skúsenosti intenzívneho vlastného i cudzieho zadosťučinenia z realizácie mravného dobra.

U dospelého možno predpokladať, že sebvýchovou bude pokračovať v diele výchovy. Ak nie, začne mravne upadať. Ľudia s vážnymi mravnými defektmi, ktoré už nie sú iba ojedinelými pádmi, ale trvalým stavom, inak - i keď nie radikálne inak - mravne hodnotia veci ako tí, ktorých život je bezúhonný. Mravný pád má totiž spätný účinok na človeka, ako sme už spomenuli. Oslobuje jeho schopnosť mravného úsudku so všetkými následkami pre. Mravný život ako i schopnosť vôle zamerať sa na spoznané dobro, resp. odvrátiť sa od zla, len čo ju rozum upozorní na jeho nástrahy. Najlepšou ochranou pred týmto nebezpečenstvom (okrem tej veľmi účinnej pomoci, ktorú ponúka dôsledne praktizované

kresťanstvo) je spytovanie svedomia. Poznali ho už antickí Gréci (Pytagoras). Kresťania mu vždy pripisovali veľkú dôležitosť. Človek sa lepšie spoznáva a nadobúda pohotovosť správneho mravného úsudku aj v najzmatenejších situáciách. Ostražitosťou pred pochybnými mravnými kompromisami nadobúda človek tzv. citlivé či jemné svedomie. A to je jeden z autentických znakov mravne vyvinutého človeka. Ak však výchova má zohrať takú základnú úlohu vo formovaní a modelovaní svedomia, ak od nej závisí jeho konkrétny obsah, nie je potom človek vo svojich mravných úsudkoch a činoch skrz naskrz závislý od danej rodiny a prostredia? Nie je takpovediac sériovým výrobkom spoločnej matrice, ktorú predstavuje určitá historická spoločnosť s jej kultúrou? Keby to bolo skutočne tak, nebol by v spoločnosti možný nijaký pokrok, nejestvoval by historicky dokázateľný jav následnosti rozličných spoločenských stavov, ktoré sa svojou duchovno-mravnou štruktúrou zreteľne navzájom rozlišujú. Ľudská spoločnosť by sa podobala mravenisku alebo čriede antilop, kde od vekov nieto nijakého pokroku, nijakej zmeny, lebo jednotlivé zvieratá i všetky dovedna ovláda presne definovaný pud a rodový zákon správania. Tieto strachy sú zbytočné.

Skúsenosť ukazuje, že nestačí iba výchova rozumová a vôľová, ale že treba vplývať i na city dieťaťa. Okrem toho musí mať dorastajúca generácia pred očami správne modely správania ako i skúsenosť vnútorného zadosťučinenia vlastného a iných ľudí, ak povie alebo urobí niečo, čo možno označiť za dobré, pravdivé, spravodlivé.

Každý jednotlivec je v tomto ohľade originálny a neopakovateľný. O spoločnej matrici a sériovej výrobe tu nemôže byť ani reči. Preto je skutočné mravné správanie vždy autonómne, kedykoľvek sa človek rozhoduje vo svetle mravných, výchovnou vstúpaných princípov. Jeho autonómnosť však nespochová v tom, aby mohol neuznaním zákona či mravného princípu urobiť z neho neprincíp, nezákón. Ostávajú také, aké sú, platné i naďalej, teraz, ako predtým. Podobne, ako pravda, spravodlivosť, dobro a Boh neprestanú jestvovať len preto, že ich niekto popiera, alebo proti nim bojí.



Kresba: Andrej Mišanek

## KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. - Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka*, *Richard Marsina*, *Tibor Kovalik* (Kanada), *Vladimír Kubovčík*. - Šéfredaktor: *Teodor Križka*. - Grafik: *Alojz Tomášek*. - Hlavička: © *Stano Dusík*. - Cena jedného čísla je 20,- Sk. Polročné predplatné 220,- Sk, celoročné predplatné 440,- Sk. Mediaprint-Kapa, Presse Grosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje

Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk - Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 - Registračné číslo 1810/97. - Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk - www.kultura-fb.sk

ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)



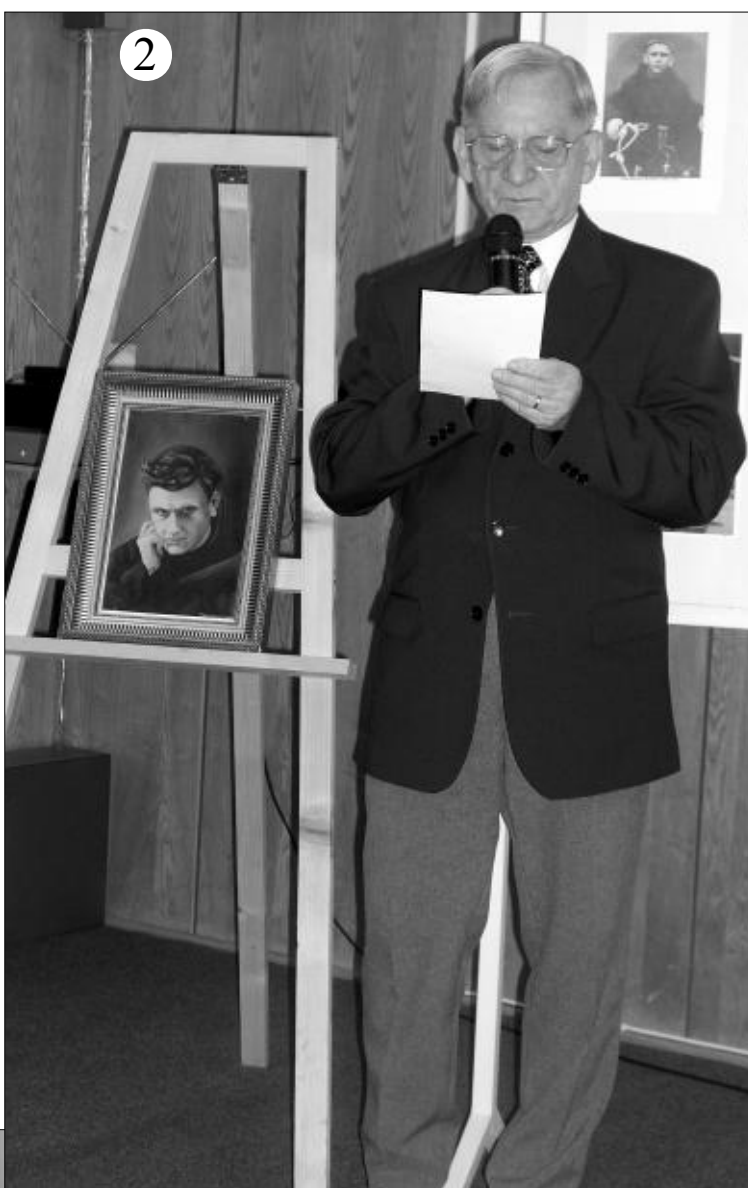
**A**ž nebyvalý počet organizácií, inštitúcií a spolkov sa prihlásil k Roku Rudolfa Dilonga na počesť 100. výročia narodenia tohto básnika-františkána, ktorý vari najviac spomedzi všetkých básnikov pochádzajúcich z katolíckeho prostredia oslovil slovenský medzivojnový a vojnový literárny kontext. V pomere k takmer dvadsiatke usporiadateľov však navýsosť komorne vyznelo vyvrcholenie tohto roka konferenciou, ktorú usporiadala Filozofická fakul-

# Rok Rudolfa Dilonga vyvrcholil



ta Katolíckej univerzity v Ružomberku v dňoch 7. – 9. septembra. Napriek tomu môžeme konštatovať, že kvantitu naozaj

vypísanej k Dilon-  
govej storočnici.  
Dr. Jozef M. Rydlo  
predniesol rozsiahly referát o Rudolfovi Dilongovi ako „básnikovi stratennej slovenskej slobody“ (Kultúra č. 14/2005, str. 5, 10-11). Nad genealógiou Rudolfa Dilonga sa odborné fundovane zamyslel riaditeľ Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice Doc. PhDr. Augustín Maťovčík, DrSc. Peter Cabada, pracovník Národnej knižnice, prítomných oboznámil s málo známou satirickou poéziou básnika,



najmä Svetoslava Veigla a Jána Motulka. PhDr. Pavol Holeštiak predstavil básnika ako obhajcu slovenskej štátnej nezávislosti.

Milým spestrením konferencie bolo aj vystúpenie členiek Univerziténeho divadla FF KU Juliany Sersenovej a Moniky Mi-



Rudolfa Dilonga, PhDr. Miša Kováča-Adamova o Dilongovom dramatickom diele, výtvarníka Ladislava Vanča o „sne básnika“, ale najmä povzbudzujúce referáty troch mladých literárnych vedcov, Mgr. Moniky Kekeliakovej, ktorá sa zaoberala vertikálnou a horizontálnou obraznosťou Dilongovej poézie, Mgr. Martina Gajdoša, ktorý hovoril o „imidžotvorných aspektoch interpretácie na príklade tvorby Rudolfa Dilonga, a Dr. Jozefa Brunclíka z nitrianskej Univerzity Konštantína Filozofa, ktorý predstavil Dilonga ako inšpirátora novej slovenskej poézie,

haľovej, ktoré sa za sprievodu gitary pokúsili hudobne interpretovať verše Rudolfa Dilonga.

Konferencia, ktorú zavŕšila „Púť po Orave za Rudolfom Dilongom“ a odhalenie pamätnej tabule básnikovi v rodnej Trstenej, prispela k poznaniu a propagácii jedného z kniežat slovenskej poézie, ktoré svojou rozsiahlou tvorbou i nezvyčajne dynamickým životom navždy poznamenali vývin slovenskej literatúry. Za to nesporne patrí vďaka Filozofickej fakulte KU v Ružomberku, osobitne jej dekanovi Imrichovi Vaškovi, ktorý

nahrádila kvalita. Úroveň prednesených referátov, ktoré nasledovali po básnických pozdravoch Svetoslava Veigla, františkánskeho priateľa a súputníka Rudolfa Dilonga, Teofila Klasa a Teodora Križku, ako aj Almy Gallovej, OSF, či Imricha Kružliaka, prispela k hlbšiemu osvetleniu života a diela tohto básnika, ktorého tvorivú erupciu (111 knižných vydání) sme pre známe ideologické príčiny na Slovensku až do pádu komunizmu nesmeli poznávať.

Konferenciu viedol Doc. PhDr. Imrich Vaško, CSc., dekan FF Katolíckej univerzity v Ružomberku, citlivý znalec a propagátor slovenskej poézie, spolu s Mgr. Monikou Kekeliakovou z Vedeckého ústavu Ladislava Hanusa. Na úvod spolu s básnikom Svetoslavom Veiglom odovzdali ceny víťazom literárnovednej súťaže

ktorá svojou údernosťou, umeleckými kvalitami, no najmä prekvapivou politicko-ideovou jasnozrivosťou dosahuje veľkolepý účinok aj po mnohých desaťročiach. Nesporne možno povedať, že Dilong patrí k najväčším slovenským satirikom dvadsiateho storočia, preto aj táto časť jeho poézie by mala nájsť svojho vydavateľa.

Prítomných zaujali aj vystúpenia Prof. Dr. Eduarda Gombalu, CSc., o františkánskej spiritualite v tvorbe



Texty k snímkam:  
1. Básnik Teofil Klas pozdravuje účastníkov konferencie  
2. Imrich Vaško, dekan FFKU, bol dušou konferencie  
3. Autoportrét Rudolfa Dilonga  
4. Básnik Svetoslav Veigl odovzdáva ceny víťazom vedeckej súťaže  
5. Svetoslav Veigl a Alma Gallová, básnickí priatelia R. Dilonga  
6. Účastníci konferencie (zľava Alma Gallová, Svetoslav Veigl, Teodor Križka, Jozef M. Rydlo a ďalší)